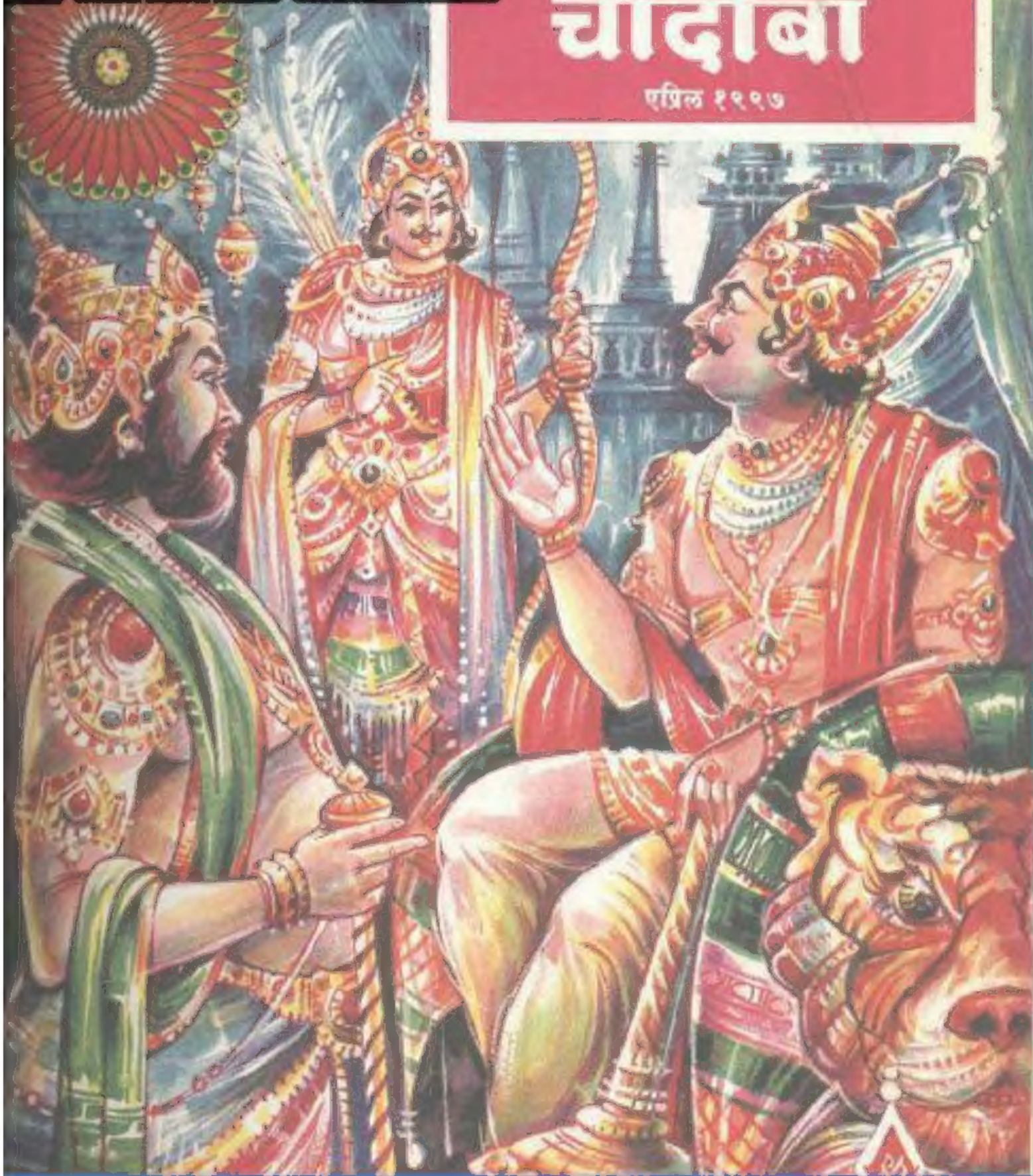

चांदोबा

एप्रिल १९९७

PolicPlus

IMMUNIZATION AN ASSURANCE OF GOOD HEALTH TO CHILDREN VACCINATIONS When and How Many

Age to Start Vaccination	Name of Vaccine	Name of Disease	How Many Times
Birth	BCG	Tuberculosis	Once
6 weeks	Polio	Polio	Three times with intervals of at least one month
6 weeks	DPT	Diphtheria Pertussis (Whooping Cough) Tetanus	Three times with intervals of at least one month
9 months	Measles	Measles	Once

Babies should receive all vaccinations by the time they are twelve months old.

Pregnant women should get themselves vaccinated against Tetanus (TT) twice - once before or at least one month during the later stages of pregnancy.

HEALTHY CHILD - NATION'S HOPE & PRIDE

Design courtesy - World Health Organisation

विशेष-समाचार

अमेरिकेचे अध्यक्ष

अमेरिकेच्या अध्यक्षपदाचे निवासस्थान व्हाईटहाऊसमध्ये दुसऱ्या वेळी आयोजकपदाची शपथ घेतल्यावर किंग्टन बसे म्हणाने की, "मी वीस आणि एकविसाच्या शतकाच्या मधला दुचा आहे. विल किंग्टन हे चांगले शताब्दीच्या अखेरचे अध्यक्ष आहेत व पुढील शताब्दीच्या सुरुवातीचे अध्यक्ष असतील- हेच त्यांचे वैशिष्ट्य होय. विल किंग्टन हे अमेरिकेचे १२ वे अध्यक्ष होते आणि दुसऱ्या जागतिक महायुद्धानंतर दुसऱ्यांदा निवडून आलेले हेमोस्फेरिक अध्यक्ष होते हे ही त्यांचे आणखी एक वैशिष्ट्य.

अमेरिकेत हेमोस्फेरिक अध्यक्ष पुन्हा दुसऱ्यांदा निवडून येण्याची घटना साठ वर्षांपूर्वी घडली होती. १९३२ मध्ये फ्रॅंक्लिन रूझवेल्ट अध्यक्ष बनले होते आणि पुन्हा १९३६ मध्ये तेच निवडून आले. इतकेच नव्हे, तर पुन्हा विसऱ्यांदा व चौथ्यांदाही (१९४४) त्यांनी हे पद संभाळले. जागतिक महायुद्धाच्या वर्षांच्या काळात, नामा एप्रिल, १९४५ रोजी फ्लॉरिड अस्तानाच त्यांचा मृत्यू झालेला.

ससवेस्टमॅन्स हॅरी एस ट्रुमन १९४९ मध्ये अमेरिकेचे अध्यक्ष बनले.

१९६० मध्ये वाणवी एक हेमोस्फेरिक नेता-जॉन केनेडी अध्यक्ष निवडले गेले, नोव्हेंबर २२, १९६३ रोजी त्यांची हत्या केली गेली. त्यानंतर लिंडन बी जॉन्सन (हेमोस्फेरिक) अध्यक्ष बनले. त्यांच्यानंतर निवडून आलेले हेमोस्फेरिक नेता होते रिची कार्टर (१९७६-८१).

१९९२ मध्ये विल किंग्टन प्रथम अध्यक्ष असून निवडले गेले. २० जाने. १९९३ रोजी त्यांनी पद ग्रहण केले.

शंभर वर्षांपूर्वी, म्हणजे चांगले शतकाच्या सुरुवातीच्या रिपब्लिकन पक्षाचे नेता लिन्कन व्हॉल्फोर्न हे हे अध्यक्ष होते.

१९९६ च्या डिसेंबरमध्ये ज्या निवडणुका झाल्या, त्यात किंग्टनला ४७ टक्के मते मिळाली. त्यांचे मुख्य प्रतिस्पर्धी बुशनेर रॉबर्ट डोय यांना ४१ टक्के आणि स्वतंत्र मुमेन्बार् रॉस बॅरट यांना ८ टक्के मते मिळाली.

जानेवारी २१ ला पदग्रहणारंजच्या आयफस पहिल्या आयफात त्यांनी देशाच्या एकीवर जोर दिला. ते म्हणाले की, पुढील चार वर्षात वाच विषयाकडे अधिक लक्ष दिले जाईल, त्यांनी अशी घोषणा दिली की, अमेरिकन, "देश एक आहे, तिची प्रजा एक आहे आणि तिचे ध्येय एकच आहे." या पत्रावरच अमेरिकेची पुनर्रचना केली जाईल. त्यांनी अगोष्टी जाणवते की, "माझ्या सत्कारी काळात कसलेही बंडखोर नसेल व ते डुड बसेल." त्यांनी बसे वचन दिले की, अमेरिकेच्या स्वातंत्र्य-जीवीचा प्रकाश सर्व जगभर पसरला. किंग्टन यांना आचार काहे की २१ व्या शतकात 'प्रशासन जगा'ची स्थापना होईल.

चतुर-गोविन्द

गोविन्द गोपाळपूरचा रहिवासी होता. फार वृद्धिमान होता तो. ह्याचे एक वैशिष्ट्य होते- कोणीही जर आपल्या वाक्यातुपनि किंता हुशारीने कौणाला फसवले तर त्या फसवणाराला गोविन्द आपल्या चतुराईने चोंत करत असे. त्या माणसाना चांगलेच नुकसान सोसावे लागे.

एकदा सुशील पांढे नावाच्या एका पुरोहिताने चन्द्रघर गुप्ताच्या घरात केदार-व्रत करवले. व्रताच्या सांगतेनन्तर गुप्ताने दक्षिणा म्हणून पांढेला फक्त सव्वा रुपया देऊन नमस्कार केला.

दक्षिणा कबोस्रीला लावत सुशील पांढे म्हणाला, "गुप्ताशेठ, आपण कमीत कमी चार रुपये दिते असतेत, तर बरे झालं असत, मी संतोष मानला असता त्यावर, आपण दिवलेला सव्वा रुपया आपणासारख्या धनवन्ताला अगदीच क्षुद्रक ना !"

गुप्ता हसून म्हणाला, "शुभकाम वरणं, हो आमच्या घराण्यात चालत आलेली रीत आहे. आमच्या पूर्वगोपासून वरवरी हे व्रत केले जात आहे. आपल्याला आवडेल तितकीच दक्षिणा द्यावी अशी रीत आहे आमची, त्यामुळेच मी तुम्हाला सव्वा रुपया दिला, गैरसमज नका करून घेऊ, पण घराण्याची परंपरा मोडणंही बरं नव्हे ना ?"

परंपरेची सद्ध सांगून गुप्ता खोटे ओलत असल्याचे पांढेने ओळखले. पण अशा परिस्थितीत करणार तरी काय बिचारा ? तेथून परत येताना आपल्या घराबाहेरच्या कट्ट्यावर असलेला गोविन्द त्याला दिसला, गुप्ताने दिलेल्या कमी दक्षिणेमुळे तो दुःखी होता, त्यामुळे मुद्दाम होऊन तो गोविन्दकडे गेऊन त्याच्या जवळ बसला. गोविन्दने ग विचारताच त्याने 'आपण गुप्ताकडे पुन्हा शुकून आलो असल्याचे' सांगितले. त्याच्या

पेटले बहेऱ्याकडे पाहून गोविन्दने विचारले, "गुप्त तर हल्ली व्यापाराला चांगलीच कमाई करत असतो; त्यात पुन्हा दक्षिणा नाही दिली का ?"

"तेच तर सांगायला जालो मी तुम्हाकडे, गुप्ता तर अगदी पैसाच्या थळवरचं लोणी लाणारा माणूस आहे, फारच हिशोबी आहे तो, इतका कंजूस प्राणी मी आजवर पहिला नाही. सव्वा रुपयाच दक्षिणा देत मला म्हणायला की, -ही आमच्या घराण्यात परंपरेने चालत आलेली रीत आहे; ती लोटाचची इच्छा नाही माझी !" अन् घडलेला सारा प्रसंग पुरोहिताने गोविन्दला सांगून टाकला.

त्याच्या बोलण्यावर सदस्यून हसत गोविन्द म्हणाला, "मग तर गुप्तांना सर्व जिनसा आपले आज्ञे-प्राप्ते विकत, त्याच किंमतीत विक्रावला तुम्हाला, कारण परंपरागत रीतीचं पालन करणं शुभ मानतो ना ते ? पण बाकी सर्व काबतीत परंपरेचं अडथळा करतोय तो ! किमती खूप वाढवून विकतो की सर्व जिनसा ? त्याच्या आज्ञा-प्राप्त्याच्या जमान्यात शेअर तांदूळ सव्वा रुपयात मिळत असे, पण आजताहा रुपये द्याने नाचतल की नाही ? गुप्ताचं म्हणणं असं की, तमचे पूर्वजही केदार-व्रत केल्तावर इतकीच दक्षिणा घेत असत, अन् तितकीच घेण्यात तुमचं आणि त्याचंही कल्याण आहे, तेव्हा आता तुम्ही एक काम करा भडंगीबुवा..." अन् गोविन्दने पांढेला काही काळाने रिला.

गोविन्दला सद्ग ऐकून पांढेला फार आनंद वाटला. त्या दिवशी सव्वाकाळी तो

गुप्ताच्या दुष्काळात गेली, शेअर तांदूळ भाजून ते पिथतीत घातले आणि गुप्ताच्या हातावर सव्वा रुपया ठेवली, आश्चर्याने गुप्ताने विचारले, "हे हो काय शास्त्रोक्त ! शेअर किंमत घाला तांदूळाची !"

"गुप्ताशेठ, तुम्ही माझ्याकडून वाज्या-पगज्यापासून चालत आलेलं केदारव्रत करवलेत अन् मला त्याच्याच काळातला पुरोहित ठरवून सव्वा रुपया दक्षिणा दिलीत. तुमचं पूर्वज तेवढीच देत होते ना ? तुमचं म्हणणं असं की तुम्हाला तीच रीत पसंत आहे. आजताही स्वतःला त्याच काळाचा पुरोहित मानून तीच किंमत देऊन शेअर तांदूळ वेळून जाणोय, आपला पुरोहित सर्व मी तरी का मोठवा ? असें करणंय मला कल्याणकारक आहे !" पांढे बोलला.

त्यांच्या संभाषणाचा विषय ऐकून तिथे स्नान करून असणारे सर्वजण हसू लागले ! मुसने धारमेने माण खात्री घातली, एका काठवट्याभरातच हा असूय सहा देणारा गोविन्दच असल्याचे सर्वांना कळून चुकले, ते सारे गोविन्दच्या अकलेची आणि व्यवहारज्ञानाची स्तुती करू लागले.

पण गोविन्द त्यांना म्हणाला, "आपण फाडी कधी फाडवले आहो, वा सारे नेमकी कोणती चाल आहे ती सयबून घ्यायला हवी, कोणत्या वळणावर आपण फसलो ते समजून घेऊन नेमकी तीच चाल आपण फगवणा-राच्या बंगारवर मुलटवायला हवी, तीच चाल त्यांना अडवण्यासाठी फासा ठरेल."

एकदा मंगला नावाची विधवा आपल्या दोन मुलींना घेऊन गोपाळपुला जाली.

परिनिधनानंतर ती आपल्या भावाकडे राहू लागली, पण व्हिवी रोज तिला टोचून बोलू लागली, "धरात आरामात बसून खाताय-चिराय ! तुम्हा दारिद्र्य भिकाऱ्यांना किती दिवस भला पोसाव लागेल कुणास ठाऊक !" तिचे हे वागणूक महान ग होऊन तिचे तिचे खानावळ सुरू केली. गोपाळपुरच्या बाभारा-साठी पंचक्रोशीतली माणसं तिथे शोक्या संकष्टेने येत असत, मंगलेचा स्वयंपाक हक्कर असल्याने जास्तीत जास्त गिऱ्हाईक तिच्या खानावळीत जेवायला जात.

पण त्याच गावात आधोपासून किरण नावाचा एकटा खानावळ वातचल अशी, मंगलेमुळे त्याचा धंदा बसला. त्याने एक दिवस दोन माणसांना पैसं चारून तिच्या खानावळीत पाठवले.

जेवताजेवता त्यांनी बरोबर आपलेले दुरळ भाजीत टाकले. अन् ते उच्छ्वस धर्वांग पाखवत ओरडू लागले, "अरे वारे वा ! कतं कलियुग झालंय यहा ! जेवण विकणं हे तर पाप आहेच, अन् वर ही झुरळ !" नंतर ते दोघे पानावरून उठले, तेथे जेवणाच्याच्यात खडबड माजली ! मंगलाला रागावून ते म्हणू लागले की, स्वयंपाक करताना नोट काळजी न घेतल्यानेच असं झालंय !

किरण आता बप्प राहिला नाही, त्याने पुन्हा त्याच पद्धतीने शाह्याची माणसं नंतर दोन-तीनदा त्या खानावळीत पाठवली अन् मंगला न तिच्या खानावळीची बदनामी करत राहिला. एकाद्या दिवशी जेवणात खिळा तर एकाद्या दिवशी भाकताहारी पदार्थात मासाचा तुकडा सापडे ! वा घटनांमुळे मंगलाच्या

खानावळीचे गिऱ्हाईक कमी झाले !

'दा खो' ह्यांमागे तकीत कुणाचा तरी हलत असल्याचे' तिने ओळखले. तिचा द्वेष करणाराच कोणी हे बरत असला पाहिजे, एक दिवस गोविन्दकडे जाऊन तिने सर्व हकिकत तपशीलवार सांगितली आणि त्याचा गड्या मागितला.

गोविन्द तिला म्हणाला, "भिकाऱ्याचा अन्न दुसरा भिकारीच असतो, व्यापाऱ्याचा अन्न व्यापारीच, आपल्या खानावळीच नुकसान होत असल्याचं पाहून बहुधा किरणनेच या खोड्या करवल्या असणार, तुम्ही एक काम करा, मोटेरामशी बोलणं करा, त्याला आपलं अन्न कोणी नाहीय, वहा वीस माणसांना तो एकटा सहज लोळवू शकतो, त्याच्यात तेवढी शक्ती आणि साहधर्मी आहे, मजुरी करून तो प्रमाणिकपणे जगत असतो, त्याच्याकडून पैसे न घेता त्याला तुम्ही जेवण देत जा, सो तुमच्या रस्त्याचा भार भुचलेल."

मंगलाने मोटेरामला निरोप पाठवला, ती त्याला म्हणाली, "माझी काळजी वेणारं कोणीही नाहीय, त्यामुळे सर्वांच्या दृष्टीने मी एक अशक्य अवला आहे, मला अन् माझ्या खानावळीला बदनाम करणंय कारखान कोणीतरी जगतय, पदार्थात काही ना काही भिसदत इथे येणाऱ्या गिऱ्हाईकांना भिववत आहे, तू माझा आधार बन, मी तुला फुकट जेवायला तर धामीनच अन् शिवाय वर काही पैसेही देत जाईन."

मंगला आपल्याला 'माह्याचा गुंड' बनवू पहात आहे, हा विचाराने मोटेरामला प्रथम

रागच आला, 'पण गोविन्दच्या हल्ल्यानेच ती आपल्यावर ही बदनामारी दाकत आहे' हे कळल्यावर तो शान्त झाला. एका आठवड्याच्या आतच मोटेराम मंगलाच्या घरी येऊन तेथेच राहू लागला. मंगलाची शोरली सुलगा करुणा त्याला आवडाली, दिवस जात राहिले तसे ति तीही मोटेरामवर प्रेम करू लागली.

काही दिवसांनी किरणने पुन्हा एकदा दोन माणसे मंगलाला बदनाम करण्यासाठी पाठवली, जेवताजेवता त्यांनी पदार्थातून एक लहानशी पाच काहली, अन् ती लोकांना दाखवून ते काही बोलणार, इतक्यात मोटेरामने त्यांचा गळाच धरला अन् तो त्यांना बददघ चिचारू लागला, 'बोला, वा प्रकारचा बोलवता घनी कोण आहे ? कोणी

पोरवले गुमनाम इथे ? सरं बोला, नाहोतर धामडोव लोळवोन पहा तुमची !” ते दोघेही खुप धावरले अन् किरणचे नाव त्यांगा सांगवेच लागले.

तावडलोच चार भाणसे किरणला एकडून पेऊन गोविन्दकडे आलो. गोविन्दने काही विचारण्यापूर्वीच किरण रहतरहत सांगू लागला, “गोविन्द, मला समजलंय की, तूच सोटेरामला मंगलाकडे पाठवले जाहेस. ही गोष्ट तर खरीब की माम्ना व्यापार अलिकडे घटत बाबलस्य, त्यामुळेच मी काहबावे गुंड मंगलाच्या खानावळीत पाठवून तिला बदनाम करत राहिलो. माता तुम्ही बी शिक्षा घाल, ती कबूल आहे मला.”

“किरण, शिंदार घायला मी बावपाटील थोड्याच वाहे ? पण एक गोष्ट नीट नक्षात देव, दुसऱ्याचं नुकसान करणाराला परमेश्वर कधीच क्षमा करत नसतो, दुसऱ्याचं भव पदमाकचं स्वतःचही नलं होतं, जे पडलं, ते पाडून गावकरी तुझी धूणा करू लागतील, तुला बूट समजतील ते. तुझे इतर लहान-मोठे जे व्यापार आहेत, तेही नुकसानांतच जातील बघ, गावात तुला पुन्हा बरं नाव

हलं असेल, तर एक काम कर, ‘मंगलाच्या दुसऱ्या भुलीशी आपल्या मुलाचं लग्न लावून देईन’ असं सर्वांना सांग अन् अगं जाहीर कर की, ‘मंगलानं आपला धंदा नीट जाभरुकतेचं कराचो हे समजावण्यासाठी आणि भाड्याच्या गुठंगासून स्वतःला काम वाचवावं हे शिकवण्यासाठीच मी हा सगळा द्राविशी धाणायाम केला. असं झाफवावर सगळं मज्जं काही ठोकठाक होऊन जाईल. लोक तुझ्या औदासीनीचं स्तुती करतील.”

किरणने गोविन्दाचा तह्या अंमलात भाणला. माता मंगलाच्या दोन्ही मुर्तचि विवाहही अगदी सन्नजपणे पार पडले. सोटेरामने मंगलाच्या थोरल्या भुलीशी विवाह करून खानावळीचा भार स्वतःच्या शिनावर घेतला. विधवा मंगला भाता आराम करू शकत होती.

किरणला नवी सून मिळाली अन् स्वतःच्या बदनामीतून अगदी थोरक्यात वाचला, अशा प्रकारे ही गोष्ट सुलान्त झाली. गावात गोविन्दचीही खूप तारीफ झाली.

भूपालची हुशारी

भूपाल हा भुवनसिरीचा हिशोब-कारकून. एक दिवशी तो घराबाहेरच्या कट्ट्यावर बसून हिशोब पहात असताना त्याची कामकी ललिता तिथे येऊन म्हणू लागली, “आपल्या मुलीच्या ओरीभरणालाठी संध्याकाळी आपल्याला व्याह्याच्या गावी जायला हवं ना ! मय तिथे जाण्याच्यात वाटण्यासाठी मिठाई हवी, आज सकाळीही सांगितलंय मी एकदा, लक्षात आहे ना !”

“लक्षित नाही कसे ? आताच जुरकून टाकणो ते काम,” असे म्हणून भूपालने ललिताला घरात पाठवले. इतक्यात गर्हातून जाणारा शाम त्याला दिसता. शाम एक साधा शेजकरी. त्याला बोलावून हलक्या आवाजात भूपालने काहीसे सांगितले. थोड्या वेळाने पुन्हा समोहन जाणाऱ्या रामुला बोलावले अन् त्यालाही असंच काही सांगून पाठवून दिले.

ललिता पुन्हा एकदा बाहेर येऊन म्हणाली, “आपल्या कामात गुंतून मिठाई खरीदायचं विसरून गेलातसे वाटतंय !”

“नाहो, गरी ! तेच काम चातलंय माझं.” भूपाल भुतरला

नंतर रस्त्याने जाणाऱ्या आणखी दोघांना बोलावून भूपालने काहीतरी सांगितले, अन् पुन्हा तो आपल्या कामात गुंतला.

आतून ललिता हे सर्व पहात होती, तिला भाता रहावेना; बाहेर पेऊन ती तवचाला म्हणाली, “रस्त्याने जाणाऱ्यांना बोलावून त्यांच्याशी नीबताय पण मिठाई आणायचा मात्र काही पत्ताच नाहीय ?” “दिसत नाहीय तुला ? ज्या ज्या लोकांशी मी बोसलो, ते सर्वजण मिठाई आणायच्या कामालाच तर लागलेत !” भूपाल इसत बोलला.

“मी काही मुर्ख नाहीय मिठाई

आणखिला इतक्या सगळ्यांची काय गरज ? एक माणूस पुरेसा नाही का ? माझा नाही विश्वास बसत तसल्या बोलण्यावर ! आता माझ्यादेखात कुणावर तरा सोपवा वर ते काम ! तोवर हलणार नाही मी इथून !” ललिता हट्टने म्हणाली.

भूपान इतके म्हणाला, “मला मिठाई ध्यायची तर आहेच, पण तो शुद्धास गुत्ता बियायलाच तयार नाहीय !”

“हा तर फारच विचित्र प्रकार झाला ! अरे, आपण त्याच घर थोडंच मायतीय ? मिठाई विकणं हा त्याचा धंद्याच आहे ! त्यासाठीच तर दुकान अगुडलेय ते त्यानं ? तयार नाही म्हणजे काय ? खर काय ते तोंट मारा नं !” ललिता बोलली.

“ऐक, काय झालं ते ! मी गुत्ताच्या दुकानात जाऊन मिठाईच्या किमती विचारल्या, त्यात स्पष्टच सांगितलं की, कोणतीही मिठाई मणभर घेतली तरी शंभर रुपयांच्या आत मिळणार नाही, मिठाई अतुल्य अन् स्वादिष्टही आहे, किंमत कमी करण्यासाठी मी एक सुपाय योजला, तो अंमलात आणण्याकरता मी वा लोकांना

त्याच्या दुकानात पाठबळ, कल्पना अशा की, ओ ओ जाईल, तो सर्व मिठायांचा किंमत विचारून काही बोलेल अन् चाखू-नहीं पाहील. त्यानंतर त्यातले निरनिराळे दोष खरवून टाका करेल. ते म्हणतील की, ‘मिठाईत हलक्या देखाचं पीठ मिसळलेय’ व ‘मिठाई शिळी आहे’ ते असंही म्हणतील की, ‘वापरलेलं तूप-शुद्ध तूप-नव्हे, त्याला खवट कास भारतीय’ चरीरे, अन् ते मारे मिठाई न घेतान फुट फिरतील, सर्वांची टीका ऐकून ‘आपल्या मिठाईत खरंच काही दोष आहे’ असं गुत्ताला वाटू लागेल. मग ती विकण्यासाठी तो किंमत अर्ध्यावर आणेल, तशी ती कमी झाली, की माझी माणस जाऊन मिठाई खरेदी करून आणतील” भूपानने सांगून टाकले.

इतक्यात शंभर पैलींवर मिठाई घेऊन आला. तो म्हणाला, “तुमच्या म्हणण्या प्रमाणे गुत्तांन खरंच मिठाईचा भाव निम्मावर आणला, आज मणभराचा भाव पन्नासच !”

नवऱ्यान बसल्या बसल्या केलेला अर्थोग पाहून ललिता आश्चर्याने जागीच खिळली.

सम्राट अशोक

३

(चाणक्याच्या मदतीने चंद्रगुप्त मगधचा राजा बनला व त्याने सौर्यवंश स्थापन केला. चन्द्रगुप्तानंतर त्याचा पुत्र बिम्बिसार हा राजा बनला. एके विस्ती एक बरीही बाह्यण आपली कन्या सुमित्रा हिच्यासह राजाशली पाठली पुत्र येथे आला. कन्येला राजाच्या हल्ली सोपवत तो म्हणाला, “ज्योतिषांचं म्हणणं आहे की, माझी कन्या पन्नास वर्षात आहे, आता आताच हिच्याशी विवाह करावा.” राजाने ‘हो’ तर म्हटले, पण राजकानात गुंतल्यामुळे तो ही गोष्ट विचकून गेला. दोन वर्षांनंतर पद्मामावताने स्मरण झाल्यावर तसेच सुमित्रासुर्वीच तिच्याशी विवाह करायचे त्याने ठरवले.) - पातञ्जल

राजाच्या आज्ञेने नगरात घोषणा दिली गेली की, ‘महाराज बिन्दुसार राजाच सुभदेशी विवाह करत आहेत.’ नगरातले सगळे रस्ते वेळीचे खुंद, आख्याऱ्या पानांची तोरणे व गुले यांनी सजवण्यात आले.

केवळ भाग्य म्हणूनच, सुभद्राचे वडीलही नेमके त्याच दिवशी मूलीला भेटायला राजधानीत आले. तिचा विवाह केव्हाच दरबारी ज्योतिष्यांनी निश्चित केलेल्या मुहूर्तावर सुमित्रा व बिन्दुसार यांचा विवाह

असेल असे त्यांना वाटले होते. पण ‘आज्ञाच तिचा विवाह होत आहे’ या बातमीने त्यांना आश्चर्य बाटले. राजभवनाजवळ भोवताळ त्यांना समजले की, ही शुभवार्ता देण्यासाठी शिपाई आताच माथल्या गवाकडे निघत आहेत. त्यांना महाद्वाराशी पहलाव भोवत्या आदराने ते आत घेऊन गेले. थोड्याच वेळात दरबारी ज्योतिष्यांनी निश्चित केलेल्या मुहूर्तावर सुमित्रा व बिन्दुसार यांचा विवाह

‘चाणक्या’

साजरा आला. आपल्या वचनाप्रमाणे सूर्यास्तापूर्वी महाराजांनी विवाह प्रदत्त आणला. सुभद्राच्या पित्याने वधूवरांम आश्विर्वाद दिले.

सुभद्रेने दोन वर्षे दार्सीप्रमाणे राजभवनान व्यतीत केली होती. आशा ती महाराजांने वसली. तिच्या वेशभूषेत कापापालट पडला, तिच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी आता बास दाहोची नेमणूक झाली आणि रहाण्यासाठी एका खास महालाचीही व्यवस्था झाली.

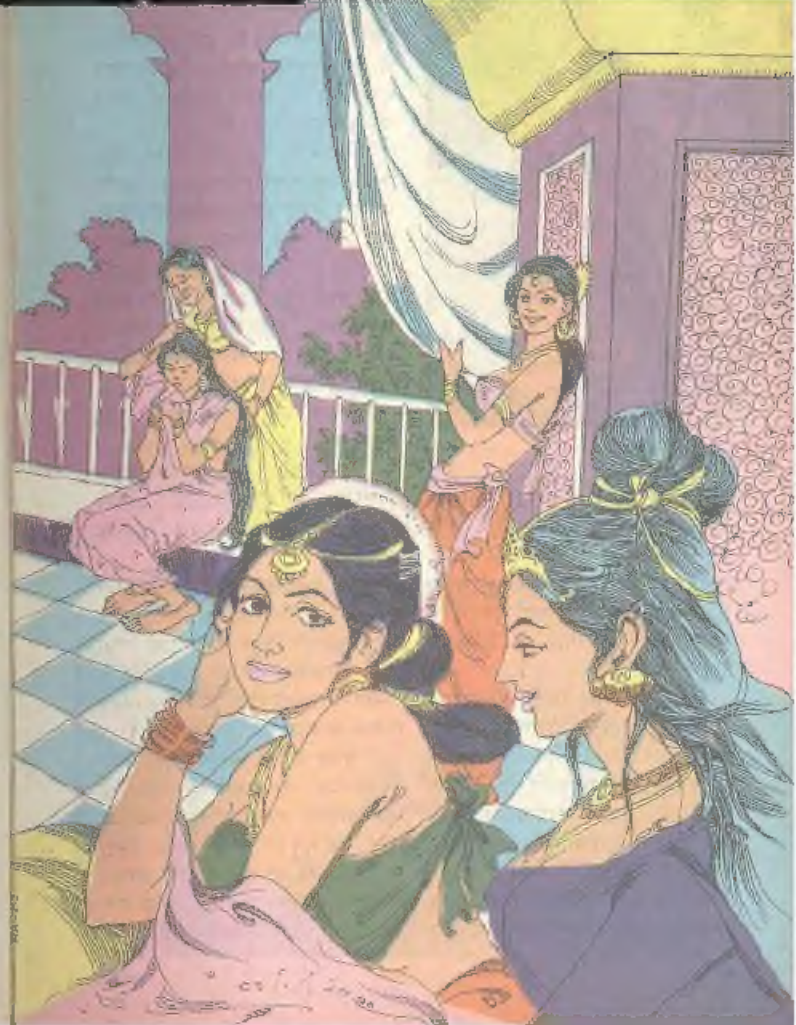
परन्तु तरीही ती घुश नव्हती. कारण राजाच्या अन्य राण्या अबूनही, संधी मिळेल तेव्हा, तिचा पाणभुताप करून तिला बास देत. तिच्या समक्ष त्या आपसात बोलत- "पहिलेच ? एका भिक्षाऱ्याची घोर आपल्या भाग्याचा किती झील मिरवतेय ?

बाह्यकन्या आता लीजलझा सोडून राजवाड्यात प्रवेश करू लागल्या, तर आम्हा राजकन्यांचा भुपयोगन काय ? असल्या वाक्या आमचे अधिकार बळकावू लागल्या, तर आमचे काय होणार ? आम्ही काय एकाद्या दरिद्राशी विवाह करून तुम व्हावं ?" असेच काहीतरी बोलून त्या तिला हसत रहात.

या ओचच्या शब्दांनी सुभद्राचे अंतःकरण निर्दोष होई, परन्तु ती सर्व काही सहन करी अन् आतल्या आत घुसमटत राहिली. परन्तु तिने आपल्या पतीवचन धाबडून कधी चकार शब्दही काढला नाही. तिचा स्वभावच सहनशील होता. जे भाग्यात असेल, तेच घडेल अशी तिची श्रद्धा असे. राजाही आपल्या राजकारणाराने मग्न असे. अन्तःपुरातला तपशील जाणून घेण्याइतका वेळ तरी कुठे होता त्याच्याजवळ ?

अंतःपुरातल्या एका कूट सेविकेने सुभद्रा-वर प्रथमपासूनच प्रेम होते. एकान्तात तडफडणाऱ्या सुभद्राला ती म्हणावी, "त्या सर्वजणी जळतात तुझ्यावर मुक्ती ! अन् म्हणूनच अशा सजानतात त्या तुला, तोडला येईल ते बडबडत रहातात, त्यांचे ऐकून काही नको होऊस ! या राजवाड्यात तुम्हा सर्वांचे अधिकार सारखेच आहेत, बघाते त्या मोठ्या असल्या म्हणून काय झाले ? मान सर्वांचा सारखाच." अशा प्रकारे ती सुभद्राचे सान्त्वन करी. तिचे बोलणे ऐकून सुभद्रा हसून चुप राहिली. परन्तु तिच्या त्या हसण्यात विषादाची छटाच अधिक असे.

अशा प्रकारे एक वर्ष झुलटले. सुभद्रेने

एका सुन्दर पुत्राला जन्म दिला. आपल्या नेज्ज्या पुत्राला पाहून ती म्हणे, "तुझ्या जागमताने माझं दुःख राहिलं झालं बाळा ! माझा शोक वर करणारा 'अशोक' आहेस तू !" मग आपल्या हातात अचलून ती त्याच्यावर धुवनाचा वर्षाव करी. तिने त्याचे नाव ठेवले-अशोक !

अशोकाच्या जन्मापूर्वी नाकी तीन राण्यांचे मिळून पाच पुत्र होले. सर्वात 'सुशेम' मोठा होता. लहानपणापासून नोक त्याला युवराज मानत. त्यामुळे राजवाड्यातले नोकरचाकरही त्याच्याबद्दल अत्यंत आदर बाळगत. पण यामुळे सुशेममध्ये अहंकरभाव वाढत गेला. आपल्या इच्छेविषयी वागणारा तो अत्यंत कडक शिक्षा देई. कोणी थोरासाही विरोध दर्शविला, तर तो त्याच्यावर तटून पडे. त्याने

रागितले काम केले गेले नाही तर नेवर्तना तो मारपीट करी. लोको सर्वजण त्यालाच अतिरिक्तकारी मानत असल्याने कोणी त्याविषयी शब्द काढत नसे.

सुशेम अशोकपेक्षा तीन वर्षांनी मोठा होता. आता चौदावीही वाढण्यात पदार्पण केले होते. एखादा दोघही राजोद्यानात फिरत होते, तेव्हा तेथून जाणाऱ्या एका माळ्याने अशोकला प्रणाम केला मात्र, नेगेच संतापून त्याला खाली पाडून जोघाने लाल होत सुशेम बोले लागला, "माझा जपमान कडू घनलास तू ?" हळूहळू लुलत माळी म्हणाला, "पण आपला अपमान का करावा मी प्रभू ?"

"मग या दासी-पुत्राला तमस्कार का केलास तू ?" सुशेम रागला.

"अष्टव वनो ! जरा आदरानं बोला. तुमची माता मला मातेसमान आहे अन् माझी माताही तुम्हाला मातेसमान आहे." अशोक म्हणाला.

"श्री ! गप अस रे, पुन्हा कधी असलं बोलू नको माझ्यानंमोर. तुझी माता माझी माता नव्हे; ती होयच शकत नाही माझी माता ! माझी माता तुला पुत्र मानेल ही जन्मत तरी भावत्य मोट आहे !" अने बोलून सुशेमने अशोकाची तर बुक्कली.

"बापण दोघे ही बिन्दुसार महाराजांचे पुत्र आहेत. माझ्या मातेचा जपमान हा महाराजांचाही अपमान होतो." अशोकने कथत भावाजात समन्वायचा प्रयत्न केला.

"हो, तुझा अन् तुझ्या मातेचा अपमान करायला मला शंभर वायले, काय करू शकतील रे तू ?" सुशेमने दर्परमन्या

भावाजात विचारले.

"तू असल्या अदृष्टपणाची माझ्याजवळ इमा मागशील, तेव्हा आनन्द वाटेल बघ मला" अने म्हणत अशोकने सुशेमचा हात पकडून जोराने फिरावला.

"सोड, सोड !" म्हणत सुशेम ओरडू लागला, अन् वेदनेने कळकळू लागला. परन्तु अशोक त्याच्या हात सोरना ! माळी घावत धुंघातावाहेर गेला व तेथून जाणाऱ्या मन्याला त्याने हकिकत सांगितली. बन्नी ताबडतोब तेथे येऊन ओरडला, "सोडा, सोडा त्यांना !"

सुशेमचा हात सोडून देऊन अशोक मन्याकडे पाहू लागला.

"थोरल्या वन्धुश्री अशी दागणूक ठीक आहे का ?" मन्याने विचारले.

"याने जुळे थोरल्या भावासारखी वर्तणूक केली ? एकाद्या अन्विचेकी अन्सारखं बोलत

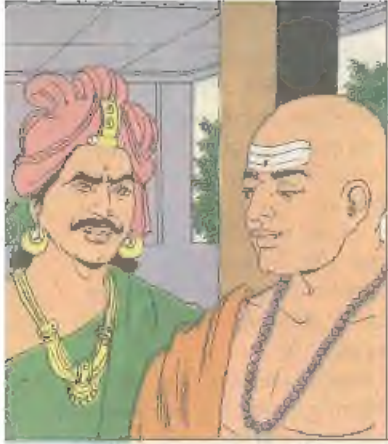
राहिला तो. आपल्या मातापितृांचा अपमान सहन नाही होणार मला ! पुन्हा कधी त्यांच्याबद्दल तो अपमानकारक बोलला, तर तुमला हातच नव्हे, त्याचा गळा फिरावून टाकीन मी !" बोलताना अशोकचे डोळे डाग ओकत होते.

अशोककडे रागाने दृष्टिक्षेप टाकून सुशेमही वेगाने तेथून निघून गेला. 'हा बाबडूच कैलातरी नकीच मूढ घेईल' असे मन्याला वाटले. 'अशोकविषय नकीच ती फाही हान्चाल करील.'

चन्द्रगुप्तने नन्ववंश नष्ट केला. मौर्यवंशाच्या स्थापनेत त्याला मदत करणारा चाणक्य त्याचा व पुढे बिन्दुसारचाही सल्लागार बनला होता. दोन्ही राजपुत्रांच्यात घुमसणान्या सुराच्या बन्नीबद्दल मन्याने एखादा चाणक्यता सांगितले.

"स्मृतिपाठकांच्या म्मुहात संगतून सुशेम

आपला मार्ग चुकत आहे. अशोक अजून किशोरवयीने आहे. भविष्यात तो बांगला निपझाण्याची चिन्हे तर दिमत आहेत, पण पुढे तो सन्मार्गापासून झुत होण्याची शक्यताही आहेच. हे सर्वच परिस्थितीवर अवलंबून आहे.” चाणक्य शंभोरपणे बोलला.

“तुमचं म्हणणं तर ठीकच आहे, पण मला शंका आहे की, व्हड महाराजच सुशेमचं समर्थन करत असतात. त्यांचा कल त्याच्याकडे आहे. माझं अंतर्मान तर सांगतंय की, हा महंकारी सुशेम सिंहासनावर बसला, तर मौर्य-साम्राज्य संकटात येईल.” मन्त्री म्हणाला.

चाणक्य काही वेळ गप्प विचार करत राहिला. नंतर तो म्हणाला, “तर मग आपल्या ज्येष्ठ पुत्राबद्दलचा राजाचा प्रेम दूर

करण फारच आवश्यक आहे. जसा सिध्दीत आपण गप्प राहणं बंद नव्हे.”

चाणक्याला प्रणाम करून मन्त्री तेथून निघून गेला. एके दिवशी संध्याकाळी भवनाबाहेर फिरत असलेल्या राजाला चाणक्य भेटायला गेला. राजा बिन्दुसारने त्याला प्रणाम करून म्हटलं, “आपण निरोप दिला असता, तर मीच उपस्थित झालो असतो ना आपणासमोर.”

“आपल्या पुत्रांपैकी एकाला सिंहासनावर बसण्यायोग्य घोषित करण्याचीं अन्न त्यासाठी पुढे त्याला विशेष प्रकारे तयार करण्याची वेळ आता जवळ जालेली आहे, महाराज! या मोष्टीची आठवण देणं, हे आपलं कर्तव्यच समजलो मी!” चाणक्य बोलला.

राजाने एकदम दचकून विचारलं, “म्हणजे? माझा ज्येष्ठ पुत्र युवराज सुशेम मौर्य साम्राज्याच्या सिंहासनावर बसायच्या लायकीचा नाहीय?”

“ज्येष्ठ पुत्र हाच सिंहासनावर वारस असतो, ही एक आपली रीत आहे. पण सर्वांमि ती पोष्य नव्हे, जो आस्ता पोष्य असेल, कर्तव्यदर्शक असेल, त्यालाच राज्याभिषेक व्हावं, हेच योग्य. यातच राज्याचं कल्याण सामावलेलं असतं.”

चाणक्याने आपला विचार स्पष्टपणे मांडला. चाणक्या मितभाषी आहे, तो जे बोलतो ते पूर्ण विचार केल्यावरच बोलतो, हे राजा बिन्दुसारला चांगले माहिती होते. आपल्या ज्येष्ठ पुत्राबद्दल त्याने आपल्याला सातदा प्रेम राज्याच्या वारसाबद्दल नीट विचार करायला इशारा दिलेला आहे. चाणक्यच्या या

कथनासमोर तक्षीच वाही तबळ कारण असावे हे बिन्दुसारने ओळखलं.

“राज, या निपयात घाईगळत नको. राजा कांण नहावा, कौणाला नंतर सिंहासनावर बसायचं आहे, पावडल अजून आपला निश्चित निर्णय झालेला नाहीय-हे धर्ब राजकुमारांना नीट समजावं. आपण त्यांची वर्तवूंक व हज्जचाली पारखतो आहीत, हेही त्यांना कळावे. ज्येष्ठ पुत्र अवघ्यामुळे आपल्यालाच राजा वनायना हुक आहे-असें मुशेसला वाटता कामा नये. कधी कधी त्यांच्या कटिमतची परीक्षाही आपल्याला घ्यायला हवी,” चाणक्य म्हणाला.

“आपण म्हणता, तसच घडेल, अशी परीक्षा ताबडतोब घ्यायची जमेत तर त्यालाही माझी बाहीच हुकत नाही,” राजा बिन्दुसारने समितलं.

“मी तोही विचार करून आलोय. बुद्धा सूर्योदयाबरोबर आपल्या सहाही पुत्रांना नगराच्या भुतरेकडील शिवलिंगात हजर होण्यास सांगा, तेथे येताना त्यांनी आपल्या भुतग बाह्नावरून बावे, त्यापूर्वी त्यांनी काही बलवर्धक आहार घेतलेला नसावा अन्न मंदिरात प्रवेश केल्यानंतर त्यांनी मूल्यात आसनावर बसावे,” इतकं सांगून चाणक्य तेथून निघून गेला. त्याने सांगितल्याप्रमाणे राजाने आपल्या पुत्रांकडे निरोप रवाना केला. दुसऱ्या दिवशी सूर्योदयापूर्वीच राजा बिन्दुसार, चाणक्य, पन्विगण, काही राजवर्मसारी असे सर्वजण शिवालयाच्या प्रांगणात हजर आले. सूर्योदय होतच एक एक राजपुत्र तेथे येऊ लागला.

युवराज सुशेम दोन घोड्यांनी सजवलेल्या रथातून आला. दुसरा राजपुत्र दागिने घातलेल्या हत्तीवर बसून आला. तिसरा एका मुदूब, मुंदरवा खंड्यावरून आला. चौथा व पाचवा राजकुमार पालखीतून आले. सर्वजण माल्यावर त्यांच्यापारोपाट कोणतेच वाहन न घेता अशोक वाघी जातलं ठीक वेळेवर तेथे पोचला.

मंदिराच्या मंडपात राजकुमारांनी आपापली आसने राहण केली. दोन राजपुत्र तर येताना आपल्याबरोबर हस्तिदंती सिंहासने घेऊन येऊन त्यावर बसले. दोन राजकुमार मधु कापूस धरलेल्या पाखांब बसले. पाचवा राजपुत्र व्याघ्रवर्म पसहून त्यावर बसला. अशोक स्वतः बरोबर काहीच घेऊन आला नव्हता.

अशोकला पाहिल्याबरोबर बाकीचे राजकुमार हसू लागले.

राजकुमारांना संबोधून चाणक्य म्हणाला, "तुमची काहीन आणि शासन जगवू पाहिजेच, आता सांगा-येण्यापूर्वी सकाळी तुम्ही कायकाय खाऊन आलात ?

राजकुमारांनी जी जी पकावे खाही होती त्यांची नावे सांगितली.

नंतर चाणक्याने अशोकला विचारले, "तु राजकुमार आहेस, तुझ्याजवळ कितीपैक वाहने असतील. तू त्यांचा उपयोग का केला नाहीस ? पायीच आलास ?"

"पितामह, बापला आदेश होता की, मी अतिस धाडनाचीच निवड करतावी, मी 'आपले पाय' हेच अतिस वाहन समजतो, माझ्या मते साणसा जेवळ यापेक्षा अतिस वाहन असणे शक्य नाही," अशोक उत्तरला.

"ठीक, आता सर्ग, निष्पणापूर्वी काय खाईस तू ?"

"एक पेला दही," अशोक बोलला.

"मी तर काही बलवर्धक आहार घेऊन येण्यास सुचवले होते. पण तू तर नुस्तं दहीच खाऊन आलास ?" अश्वयनि चाणक्याने

विचारले.

"मी पुत्र आहे. त्याला केव्हा, कसला बलवर्धक आहार द्यावा हे फक्त मातेच जाणते. माझ्या मातेने मला दिलेले दही चुप्चाप खाऊन आलो मी," अशोकने उत्तर दिले.

पुन्हा अश्वयनि चाणक्याने आता विचारले, "अन् हे काय ? या कटक जमिनीवर कोणतही आसन न घालता का बसलास तू ?"

"माहात्मा, आपण मूल्यवान आसनावर बसायला सांगितले होते. पण या पवित्र भूमीपेक्षा मूल्यवान असं दुसरं कोणतं आसन या जगात असू शकेल ? म्हणूनच तिला आपलं आसन बनवणं मला अतिस वाटलं," अशोक उत्तरला.

"अद्भुत उत्तर !" मंत्री व राजकर्मचारी जुदगारले.

हसून चाणक्य म्हणाला, "मी अभिनतन करतो तुजं." अन् त्याने अशोकच्या घालीवर प्रेसाने हात फिरवला.

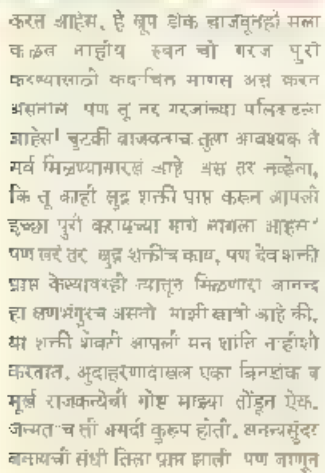
आफल्या पुत्राच्या बुद्धिमत्तेचे राजाला आश्चर्य वाटले व आनंदही झाला. **क्रमशः**

जादूविद्या आणि गन्धर्वमाया

आलेल्या अण्यक्षांनी राजा विक्रमला निराश केले नाही. ज्या परीक्षा भुर्तोरण झाल्यावरच ध्येयसिद्धी होऊ शकते, त्याच त्याच्या इष्टीने खऱ्या परीक्षा होत्या. दुसरा कोणी असता तर आपली असमर्थता मनोमान करून आपल्या वाटेने चालू लागला असता. पण बुद्धिनिश्चयी विक्रमने आपले अपरधन वेताळाचे यक्ष यांचा विचारही केला नाही. श्रेय हाच त्याचा केन्द्रबिन्दू होता. तो पुन्हा एकदा त्या झाडाजवळ गेला व प्रेत खाली अंतरवून आपल्या सांज्जावर टाकून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणारा वेताळ बोलू लागला, "राजा तुम्ही सीता आणि ब्रत माझ्या मनात कुतूहल जाणवत आहेत. मुझे हे कळो भ्रम पाहून मला तुम्हाबद्दल सहानुभूती वाटू लागली आहे. एका देशाचा राजा असूनही एका सेनकासारखं काम तू करत आहेस. असं का

वेताळ कथा

[illegible][illegible][illegible]

एका शीर्षमयूख रावां मोर्तुं पठारव
 राजेरोझनात वीणा वाजवत रात रात
 झनो त्यावळी तिरो मधुर स्वर आवाजगत
 गिहक कथाकाळा अनामनां तंमरु तेंदुल
 ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

“विना गङ्गा गच्छा नाश्वनाय तुला” अस्मत्पञ्चा
गन्धर्व-वानहा इत्येतां प्रधुरस्वरान् गायत्रीं
देवणी कोणालाच्च सिद्धिं त्वेनी नाही”

अपानक गन्धर्वकन्या आपृथ्वात्मने भुञ्जते
न तलेन पादून मन्त्रिनी ब्राह्मण शुभो
नित्तं निस्तं होतुन तिते गाणेहो खांस्वले
मन्त्रं पतिमंसारक्या शौभगाया ह्या
गन्धर्वकन्य = मन्त्रिणी अपलक पहान शहिली

बाध्य रहत बुद्धावैल्या राजकन्या
 मन नवै भाव वैदचदनाते ओळखले,
 जगज्जग आपल्या हातातली घनाडा
 भारी लाहल मांजकड्या योगार नवनन
 म्हणजे 'सगळ्यात' अं अं' तंजगामा
 आले त गारण काणया वान नत अं अं
 मर्यादासारखी लावपुष्कली दिवु लागले ही,
 पण तुला स्वतःला मात्र तू तुझ्यासारखीच
 क्षिप्तगील जाणवी एक गार कायस नक्षत
 डेव ही अंगडी बोलात असताना तू काडीही,
 केषा यादी दनला तज नऊया तसकजम
 न जे अंजी न जी पायसकं न वापर
 जोडन' जंजरीज अं अं अं अं अं अं अं
 वचवतना आकाशसमागते तिंधून गेली

साधण स्वस्थान आहोन की जाग्या, ते
काही वेळ मंत्रिगोदा काळेना इतक्यात
गच्छत तेथे पांचवले अक्षोबधूतवाला
चमकले मृच्छमन्सा ५५ अक्ष ५५-५५-५५
५५-५५ ५५-५५ ५५-५५

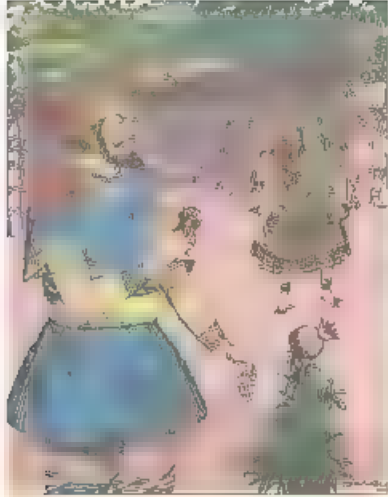
इस या धन्यतातून सावरून राजा
दशमर्षी विचारले, "पुत्री, तू कोण आहेस?"
"मंजिरी कटायस?" जवळ असणाऱ्या
"जिजा" बाणा वरून आज्ञावली होती

आपने मौन तोड़ते मंजरीने, 'बाबा' मस्तूतूत फिवाला मिठो मारलं! द्वाजदम्पायनं कपोना आवाज नद शीछलंला, पण क्पाइदुल अंका अखल्येने काही न बोलता ह्तांभल होअन दोषे लिब्याकडं पहातच रहिले

मंजिरीमं गंधर्वकव्येभ्यः भेदीषीं वार्ता
 त्यांना खुल्लसेवार सांगितली राणीने आपले
 कुल्लहल न आवडून मंजिरीची अंगठी काढून
 नवल च्या बोटात घातली, आता मंजिरी
 आणि यशदाम्नी राणी गंधर्वकव्येभ्यः लोडिसू
 नायनी! काव्या वाजवत दोघेही हम् लागले
 राजदम्पतीच्या आनन्दाला पारावार राहिला
 नाही काण राजकन्याला कुल्लहल पडत
 आपोआपले सुट्टेला होता, म्हणाराणीने असठी
 पक्का मंजिरीच्या हृदयात घातली

दुसऱ्या दिवशी गंधर्वकन्या खेदचिन्तनाच्या

त्यंतच मोठ्याने पाहत तिच्या सव्या
सापसल कुंजवतुनी ती म्हणते
तुम्ही महाराजांच्या नातेवाइकांपैकीच असेल.
मुलगी असावी तर अशी कामचीही
राजकुमारी आहे की, पण काय युपयोग?
क्यात अताकत्यात बाबासाहेब यांचे काम
आहे?"

सव्यांच्या चेष्ट्यावरचे बाब पहाताच
त्यांच्यात काय बोलणां चालली आहेत हे
मंजिरीने ताडले. एक थंड श्वास ओढून
आपल्या सव्यांना ती म्हणाली, "अग
मल्लिका, प्रफुल्ल अशा निरखून काय पहाता
आहात? मी काय कोणी तरी आहे का
तुम्हाला? इकडे या बरं." राजकन्येचा
आवाज ओळखून त्यांनी आपल्या चुकीबद्दल
झमा मागितली.

या जगात सव्यांच्या एक कवीच किता
मय नसत नाही. इतरांना तो बरा मूल्य नसत
असावा तरी स्वतःच्या हाकळत. मित्र तसे
चले सरावे रूप दिसे. या जगात पडव तेंव्हा
हाच मोठ्याने लिख अशांत बरा. आपल्या
मनोरां दुष्टां ईद ही.

अशा तऱ्हे तसे बरे असताना
अमीत्यमाणे महाराजांनी शरीर किंचित
कामगारीच्या कार्यांमार्फत जगण्याची
अंतर्गत एक जोडगार आपल्या जोड्यावर
जादूक पडत केली आहे. आता
त्यांच्याबरोबर त्यांची तरुण मुलगीही हानी
लेल्या गळ्यात एक टोच भरताना आहे.

गंधर्वाने अन्वयार्थी, एव कीलकाने
लेवून त्यावर एक टोचली साकली. आणि मग
म्हणत तो आपली काठी त्याघोवरी फिरवू
नामाना मन्त्रा वरिपर नाचावा याद्वारे
वेळीत तो जग जगलला नेला या सारा
बाब्यांचे एक रोप दिसत होते आणि त्यांच्या
फांदीला लटकत होते एक डाळिंब

वर्षिक टाळ्या वाजवत, असे ही तर
त्यांचे वादू आहे. असे म्हणताना त्यांच्या
हसत म्हणाला, "बाब्या या बाबांचा
हा जिवाने फेडताना आता यांना चव
पहा आहे." आणि त्यांनी शाळेत घातून यांना
वाणे जवळच्या प्रेक्षकांना वाचून घ्याव
'वा, वा' काय आश्चर्य या शांततेचा चव
तर अगदी प्रेक्षारक्षी आहे. असे शांततेने
टाळ्या वाजवू लागले. राजाजवळ जमलेला
राजकुमारीही आश्चर्यचकित राहून टाळ्या
पिटू लागली.

यानंतर जादुगाराने आणखी काही प्रयोग

दिसवले. शेवटी आपल्या मुलीकडे निर्देश
करत तो जगात घडणारा 'महाराज' तो
माझा गुरूवाण एक मुलगी आहे. लोकांना
तो जगव वाहतो. तिच्याच्या घटनांचे देखी
मलाच मिळाले. तुम्हाला मला बघावा.

महाराज अतः प्रसन्न होत आणला. हा सारा
माझा मुलगी किती सुंदर आहे!" बोलला-
वाचन त्यात मन्त्र घडणेत आपली कसरी
तिच्या हावभाव ऐकत.

तुमच्याशिवाय आदारागारं मुली हा
दिलीत असे वरदानाने दम लावताना
तिच्या उभ्यावर नसताना असे असे
आकाराचा सुवर्णगुरू होता. मुलगी
विचित्रतेने तरुणतेतली मर्दाने पन्हा
एकदा टाळ्यांचा कडकडाट केला.

नष्टतेने वाकून जादुगाराने सर्वाना प्रवास
केला. व पुन्हा एकदा आपल्या आश्रमि मुलींना
पूर्वरूपाने आणले. इतर ती जगव वाहतो

"महाराज र प्रेक्षकांनी मी आदारापुत्रतेने
मलाच द्या. मलाच द्या. मलाच द्या. मलाच द्या.
जादुविद्येच्या मदतीने उत्पन्न केलेला व्रम
हेवा!"

मनुष्याच्या मनात पन्हा अतः नवे
त्यात मला द्या. मलाच द्या. मलाच द्या. मलाच द्या.
दिल्या मंत्राने राजापाणीमयनेत बसलेल्या
राजकुमारीच्या सारा मात्र एक निश्चिन्ता
भावमग्न असावा. इत्या मंत्राने
निर एक तिगव घेता. व जगव वाहतो
अतः व जगव वाहतो. व जगव वाहतो.
महिमावाली अगदी काढून त्याच्या हाती
सोपवत ती म्हणाली, "ही माझ्या
सहोदर्या आहे. ती जगव वाहतो. व जगव वाहतो.
दिल्यात अलौकिक गौरवभावा निर्मित आहे."

नंतर ती अतः पुराने निघून गेली.
इति गाथा समाप्त. दत्तात्रेय निघून
महाराज या हा गौरवस्थान वर

या कुण्डलातून येणाऱ्या पाण्याने नदी संपन्नच नसताना, शेत निर्यात यंत्रणेने गावच्या निवास करून सुखी जीवन व्यतीत करू शकली असली तरी न करता तिने कांठो जावुणाराला देऊन टाकली, ही तिचा मुख्यपणाच नव्हे तर काय तिची ही करणी पाहून अस बाटल ही एक तर अचानक तिचा वेड लागल असावं, किंवा एकाद्या भयानक निराशेच्या शोकाचा सापडून ती स्वतःच निराश नसत असताना येथेच निराशेचा सापडून घेतली असावे असाही संभव आहे.

पुनः शेत ना विविक्षा म्हणजे शेत शेत नसत नाही असाही संभव आहे. शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे. शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे.

शेतगाव तसेच शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे. शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे. शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे.

शेतगाव तसेच शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे. शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे. शेत ना शेत नसत नाही असाही संभव आहे.

मानलेला मुलगा

मातेच्या मरणाबद्दल ज्ञात झाल्याने किती खूपच दुःख झाले. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो.

मातेच्या मरणाबद्दल ज्ञात झाल्याने किती खूपच दुःख झाले. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो.

मातेच्या मरणाबद्दल ज्ञात झाल्याने किती खूपच दुःख झाले. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो.

मातेच्या मरणाबद्दल ज्ञात झाल्याने किती खूपच दुःख झाले. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो.

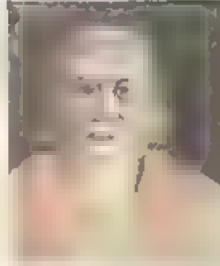
मातेच्या मरणाबद्दल ज्ञात झाल्याने किती खूपच दुःख झाले. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो. त्या दिवशीच आपण मुलगा म्हणून जन्म घेतलो.

मेलना तौ भारत सरकारन प्रान्तान्तरली १९५४ च भायेंत यान्, शहरिंत
आपल्या स्वतंत्रप्रादेशाच्या वाङ्मय वळींतली नयाच वेवस्थांतलीं
पांडेचेंतून आपणें पैतला, म्हाणू तिमळ कांती यमुनाधर्या आरती कांती
इशें वाचून अनेक देशाभितोर कर्तण कल्या आशि ध्यातान्यावाळीं पांती
केले कण्णन घाट्ट कुडन घाट्ट, पांचाली भाषण्म सांख्या काव्यांनीं
तमिळ साहित्यांत नवे मुबे ह्याचेंत यान् रचलेलीं वानपुष गीते अजव्ही
तमिळभाशेंत मोठ्या वेळान् माहातन भारती कांती रचून असलेंत हुडनून
काविल्लें स्त्रोडसरचें १३ नंदचें घर वातरा दारुण स्यारक जालें आशें.

या क्षेत्र वसाहतगत आशय क्षेत्रात एक महान देशभक्त होते श्री जयविन्द सन १९१० मध्ये ते कमकन्याहून पांढरेपरीत जावे व १९१२ मध्ये आपल्या मृत्युपर्यंत येथेच आध्यात्मिक, साधना व लेखन कार्य करत राहिले. नार्सिंह हिस्साइन, सावित्री, गीता, भुविनिषद व वैद्यकी व्याख्या या त्यांच्या प्रमुख रचना होत.

अविन्दि आशम ह्या आध्यात्मिक साधनेने सोठे केन्द्र होय प्रौढाविन्दिचा श्रिंज मिथ्या व मयत. ७ व सहयोगी भस्मापाश भीत अल्पासा १९७० मध्ये पांडीवेरीला आल्या व ज्ञानमार्गेचे मंडासाल व सत्यकांम मार्गदर्शन करू लागल्या त्यांना सन १९७६ मध्ये (छाया) असे म्हणत असत १९७६ मध्ये त्यांचे वैवाहिक ज्ञान

श्री जयचिन्ताजी भास्करमुठे होते की, 'जगमग जड़ी एक जाग जवाकरी, की जिनग कोणी भावना
मिथकस म्हुण शकु नये व जिणे सर्व सदाभावनाशीन व सदाकाली मागते पथम सत्यक' पवन
भाजनाच्या वाटावर जयचिन्ताजींच्या तपोत सत्यक्याईक हा प्रसन्नता पांश्या हा खासना
पुनः १९८० मध्ये हंते की पुराणा / कि वा ज्ञान भागना की व्याख्या इत्या व वावा
वर्षा अर्ध अनाम

पौर्या श्री आर्दिन्त

घाण्याचा बेल

नक्षत्रपञ्चा चरुष आपल्या नातेवाईकांवर
पात्र प्रकटी, त्यांना मान देई. त्याची वायको
अमणाहा खरी पाहण्यांना मनापासून
आदरस्कार करी त्यांचे नातेवाईकही यामुळे
या शोधनाला प्रोत्साहन करत

ब्रह्मभ्रातृ दासकण्यात्तच्छ्रुत्वा, तत्र चरण
इतरांशं बोलण्यातही पट्टु होता. 'त्याच्याशी
बांभतामा वैळ कसा पट्टकन निघून जाता,
तय कळत नाही' असे लोकांना वाटे

भूगणितो भूगुण्यरना रहिवारो होत। सुन
पैसवाला अमुनहीं आपलें श्वाच मोड़त तो
कथंच कुठे जात नई, त्याचा उसा डावगी
होता की, आपला आश्रिमाण कोणी अय
मज्ञान व्यक्ती अनु भूगुण्यरपेक्षा हुतर चांगले
गाव जगात कसुच शकत नाही, आप वीस
त्याला कोणी सुखी पसलाच न पडल्यात
त्याक चढती फस अथीरा झाले, त्याची
बायका के ला संद, अष्टपदीत, हुशार आणि

स्वभावाने फार चांगली होती

दिव्यज्ञानान्तर यद्भिन्नभ्रशालच कथय
 आपल्या नव-आबद्ध सर्वकाही जाणून
 नूतनी 'हां' त्याला काही खिण्यांचे ज्ञान
 आहे अन् तो त्याच प्रदर्शनाही पुन पुन्हा करत
 असतो, नवा कोणताही विषय जाणायची
 त्याला जिज्ञासा नाही, फक्त स्वतःचा मोठा
 समजून आपलीच तारीफ करतो, इतर
 कोणताही तो गोजतच नाही' आदि सर्व भित्ते
 मोठेपणा

कपण्डला असे वाटले की, अथवा नवरा
मास सांडून कुठे जरा बाहेर गेला, तरच त्याचे
जगावदलचे ज्ञान वाढेल. चरण ह्या निष्ठा
धुराचा नातेवर्धक, नात्याने तो तिचा भावू
नासत असे. आपल्या नवयुगाबरोबर आपण
त्याच्याकडे जावे, असे तिने ठरवले तोच
होमनास्तीना स्यादक शब्द अशी तिची धारणा
आली एक दिवस तिने दोघांही मिळव

३८

“बन्धु शत्रु, आत्मानं सर्वं सांगित्वान्तं तु
मला' आत्मा प्रहा, मी काय चमत्कार घडवतो
ते” बरषणे आश्वासन दिले

जरा विचार करून अमापती अचरम,
 'मुकुन्दला पाहून मला मारा गाजला'
 गाविन्दवीच आठवण झाली, मी मुकुन्द आणि
 एक रुप तुम जेव्हा ती मला नेहिली ती,
 गाविन्दवाच विचार मला मला मला
 तुमच्यासारख्यांनी गाविन्दवटून भासल्याकडे
 तक्रारी वेळ्या, पण मला तर गोविन्दमधे
 कसलच दोष आढळला नाही तो भाव्यशाही
 चांगला वागरी, मनात बस वाटसरें की,
 ताम्हालाच लावकथो कसं बसावा, हे कळतं

मन्तरं शुभाष्टौला आपल्या गवच्या
आंच्याच्या आंगा दाखवत चढ्या सांगू लागला,
"हवे गुरांच्या शेंफापामुन खत खतवतान

यामुळे इथल्या व्यक्तींची बरेच वर्णनातीत छत्रन असते.' पण 'अस म्हणतात, की शैशव्यकालीन शरीरावर फोड येतात; म्हणून आमच्या गवात कुणीस तर्तच बापरतात. चवही चागली असतं अन् तय्येतही हान्य राहतं त्यामुळे' "असे बोलून अमापतीने त्याचे बोलणे लोडून काढले.

गावात जे जे विशेष होते ते सर्व चरणने अमापतीला दाखवले. पण अमापतीने कोणतेही स्थान नीटपणे पाहिले नाही. कारणे सर्व ठिकाणाची पत्ती केली, पण अमापती माव पुन पुन्हा आपल्याच गावच्या ठिकाणांवद्दल बोलत राहिला.

एक आठवडा झोटल्यावर अमापती बायकोसह अग्रतः परतला निघण्यापूर्वी कैलेल्या पाहुण्यांसारकिल चरण व अहणाज्यळ काहणाने आपली कृतज्ञता व्यक्त केली, ती म्हणाली, 'तुमर आतिथ्य ज़रोखरन फार अत्तम वाटले. तुमचं गाव फारच छान आहे. ह्ये येऊन छल्य काटलं मला' "

तेव्हा जरा दूर अडक्या असलेल्या अमापतीकडे पहात चरण म्हणाला, "पोचल्यावर आपल्या तवऱ्यालाहा माग ह

माणळ 'न्हा' एवढा वर्ये आता तवऱ्याला पण घेऊन ये हं' विसरु नकोस."

चकित होऊन कहणाने विचारले, "अरे असं वाय चोनतोस ? तेही वायवत की माव्या बरोबर?"

जोरजोरात हसत चरण म्हणाला, "खर? तोही बालाय तुझ्याबरोबर? मला तर क्षणभरही असं वाटलं नाही, की तो अग्रतःगरीची सोमा ओलाडून बाहेर आलाय."

हे बोलणे ऐकून अमापती एकदम चमकलाच! त्याच्या जाता ही सल्ल पोष्टलघात आली की, एकसारखी आपण अग्रतःगरीची आठवण काढत राहिल्यामुळे चरणपुरला येऊनही आपण ह्ये काही पाहिलेच नाही; कसली माहितीही करून घेतली नाही ह्ये येऊनही न आल्यासारखेच आहेत आपण.

मानुस अमापती कधी कुठे जाई, तेव्हा आपल्या गावावद्दल फार कमी बोले आणि दुसऱ्याकडले नवे जाणण्याची, शिकण्याची अनुकूला दाखवी, त्याने स्वतः ला तशी सवयच मावून घेतली. नवऱ्यात झालेला हा बदल पाहून कहणा फार खूश झाली व मनामंत चरणचे वाभावा मानत पाहिली.

सोनेरी चान्दोवा क्षण - १०

१० जिन जेन
होकेपतनी सुप्रसिद्ध घंटा-घाटो

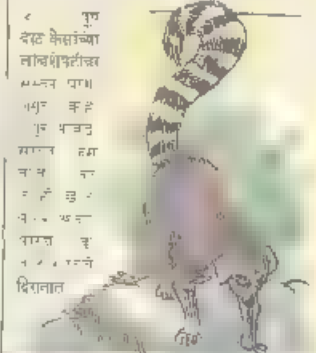
१० जिन जेन
होकेपतनी सुप्रसिद्ध घंटा-घाटो

१० जिन जेन
होकेपतनी सुप्रसिद्ध घंटा-घाटो

जगान ह काठ आढलेल?

१० जिन जेन
होकेपतनी सुप्रसिद्ध घंटा-घाटो

१० जिन जेन
होकेपतनी सुप्रसिद्ध घंटा-घाटो

सोनेरी क्षण ए ची उत्तरे

नगान कुठे . . .

१. काला अजने शोरेहें नगान बादकलप
२. मलयकलेचा पुतळा कोपन्हें नगान बंदराच्या प्रवेशस्थानी आहे.
३. बंदरा दुतवानसुचे मेणाच्या पुतळ्यांचे अंधारतय संजनमधे आहे
४. सुपर्ण बाराका पुन सोन्याबाचन अखेर दर अर्धदिनेतून मानक्रान्तिरखला पोचला हवे

प्रवनावलीची मुत्ते

१. लिखात १३४६चा सारख्या रोडवा मिळायच्या म्हुणजे प्रत्येक रोडांचे सोप लागवे तुफडे वर नगान पकव
२. गेंडुमने २४ तुफडे हात वग्न्याकाले २ तुफडे गाले पाच रंगदा असलेवाने खाळा १५ तुफडेच पंती वाघन बावने ७ तिसऱ्या प्रवक्षाला विरे अत तीन रोड्या असणागने जापन्व नशु १२ रोड्यांची र्दत साजन १ च जित्त-पाला दिला अर्धति ८ ताणबाणेको र्दहल्याला ७ ४ दुसऱ्यान १ च मिळणे त्याच्या रोडें
३. लेवत गावुवन चडत कळता पा
४. सर्ववध क्षरात तैय म्हणजे फेकन देवात
५. नगान
६. नगान
७. नगान
८. नगान
९. नगान

महाभारत

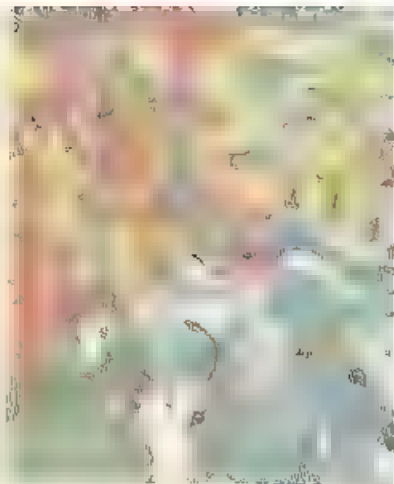
पांडवांचा वनवास 'इंद्र वृतासागर' याच्या अकर्मभूतेचट्टन वनवास प होत असल्याच आणि वीर्यांचा धैर्याचाबद्दल त्यांचा अट्ट सागन असल्यामुळे त्यांच्या वनवास वनवास वनवास लागितले वे दोंघ मिळून पोथ्यावर घुतराट्टाच्या मव स्थितीबद्दल वागण्याचे वेले सगळी हक्कित ऐकून त्यांचे वंशभक्त झाले

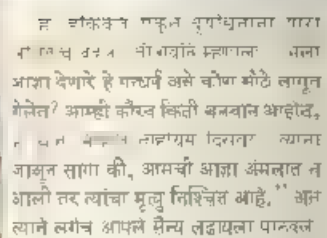
कर्ण दुर्योधनाला म्हणाला, "तुझ्या दुर्योधनाच्या वनवास पांडवांच्या पांडवांच्या चिन्त वाटायला दवा, तु तर त्यांचे राज्यही शिरकावून वागल्यास भन् इथे तबस्त सुख भोगत जायस तुला कसली चिन्ता? पांडव वनवास वनवास भाहेत अस ऐकतोय ही एक श्रम सौदा सौदा - त्यांच्यामोर आपल्या वैभवाच प्रदर्शन केस, तर ते ईर्ष्याने बळ नागतीन जप आपल्या कमजारीबद्दल रडतात ते तुझ्या अंतपुरातल्या राण्यांचे

पैश्वर्य चाहत द्रौपदी मनातल्या मनात आपल्या दुर्भित्याबद्दल कही नाईल"

शकुनीनेही कर्णाला दुवोरा दिला कथंचे सांगणे नावडतीच असलान आणावे असे त्याने मुचवले. दोंघांचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकून दुर्योधन म्हणाला, "तुम्हा कोणांचे सांगणे गटने मला वैनवनात जावून पांडवांचे हाल प्रत्यक्ष पहावे अत त्याचबरोबर आपल्या वैभवाच प्रदर्शन करता यावं यासाठी तुम्हांच काही युक्ती आणून काढा. दु शासनाजबळही याबद्दल बोलणी करून बुद्धा सकाळपर्यंत सभा निर्णय कळवा शीघ्र पित्तमहाकांहा संमती मिळाली तर आपला निधे जायचा वेत शेवटाला मना येईल तंन्त अगा काही मार्ग शोधा की ते शोध त्यात काही विघ्न आणू शकणार नाहीत.

दुसऱ्या दिवशी शकुनी व दु शासनाच्या श्रुपास्थितीत कर्ण दुर्योधनाला बालला,

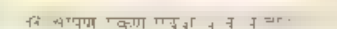
[illegible]

[illegible]

संदर्भ

त्याच स्थानावर एक हार्दिक आवाज
 म्हणाला 'सन्ध्याला आवाज कधी
 न येतो हे तू ज्ञानाच्या शब्दांनी
 आयुष्याच्या शब्दांनी समजून घ्या
 आणि शब्दांच्या शब्दांनी
 आयुष्याच्या शब्दांनी समजून घ्या
 आणि शब्दांच्या शब्दांनी
 आयुष्याच्या शब्दांनी समजून घ्या

आंदोलन

४.३. गण्डर्वान् अथवा गण्डर्वान् अथवा गण्डर्वान्
गण्डर्वान् अथवा गण्डर्वान् अथवा गण्डर्वान्

* धर्मवान् वै = इह तन्मया शाश्वतं गतं
 शार्ङ्गराजाणां तं प्रतीक्षन्तः प्राङ्मुखः पञ्चा
 अनुद्वयोधन आदि आदि त्वान्तरा पत्नीनां स्मृतम्

‘चान्दोबा’च्या बातम्या

मदर थैरेमाचें पांम्प्राचें विक्रीत

[illegible]

मित्र आ मुज्या मित्ता साप्ताहिकी हउती फाउने न
मन्त्र शिष्यावृत्ति मित्ता केवलन भगवत प्रभुव
मित्रो मन्त्रो भगवत मन्त्र शिष्यावृत्ति मित्ता
या नावने निधालेव्या निधालेव्या किमत भावे

१५७ लिपा. १९७९ मधील अंतरंग प्रिया गाथा मध्य
कहून पुस्तकालय निदेशक प्रकाशनातून एक वाचक
मंदिर येथे साह्यांचे चित्र अंकित केलेले आहे. 'सर्वांना
आवाज दे' ही अंतरंगागाथा "पत्रक लिपि" म्हणून
हे शब्दक प्रकाशनातून १९७९ मधील अंतरंगा गाथा
संस्करणामागून वसुंत इतर वजन समजाव
विद्याध्यायार्थी वाढलेली संख्या

[illegible]

मिन्नमाथे वड

[illegible]

विश्लेषण विश्लेषण

[illegible]

‘चान्दाबा’
पुरवर्णी - १००

आपल्या देशाची
वृक्षमण्डा

काजू

संपूर्ण जगत आज काज व वाजच्या गैलान्च्या
व्यापारात झाला अगुश्यात आह सखद गळ
व्यापार भाषण्य दक्षान् हीतात आहे

[illegible][illegible]

फाहेंही भात खाना मोधारण हें श्राव
 मका जलून २० ५ किलाचें अन्न त्व
 कवु मधे नाह ष हिहीमिन भाति पोषक
 गत्र क्षयर पत्राणात अमिरात काशु वच्चा
 किना शावत हा वच्चा जण

श्रीमान् राज्ञः द्वितीयः अक्षयः
 निन्दितः मरुतः नृपः अक्षयः
 नृपः अक्षयः नृपः अक्षयः
 नृपः अक्षयः नृपः अक्षयः

काजूच्या कवचापासून काढले जाणारे तेल
व्यापारी दृष्टीने फार मूल्यवान असते
काजूच्या लांबड्याचा अप्रयोग जहाज
निर्मितीसाठी व पैदया बनवण्यासाठी केला
जातो.

मान्त्रिक महंकाली

भूतपुराये सालती नावाची एक बाई रहाते असे तिचा नवरा एक मासांत शेनकरी होता तोल भुलं होतो तिला नवऱ्याला ती परमेश्वर सांगी आणि सामू सातऱ्याची मनापासून सेवा करी, कसलीही काळजी नमल्याने आचमान दिवस जात होते तिचे

एकदा अचानक मगती अजारी पडली अणभ हान्न सर्वोत्तम अणाय मानून घरच्यांनी तिला पळगावर ओंपवून ठेवले पण त्यामुळे ती खूपच अशक्त झाली, तिच्या प्रकृतीत सुधारणा होईना जेवळच्या रावातल्या गवारास वैद्याला बोलावण्यात आले त्याच्या काढ्यांनी विला गोळ्यांनीही काही फरक पडला नाही.

अशा स्थितीत न बोलावताच एकदा महंकाली नावाचा मान्त्रिक तिथे आला काहीवेळ मालतीकडे एकटक पाहून तो तिच्या नवऱ्याला म्हणाला, "१-२४

बायकोला भूतानं सपाटल आहे ही पिशाचीक दुसऱ्या कुठल्या गावची मसून आपल्या गावचा सबूच आहे हा कसला रोगावीग नसल्याने औषधांचा काहीच उपयोग होणार नाही हिला "

समूच नाव घेतल्याबरोबर तिये हजर असणाऱ्या सर्वांसह मालतीच्या नवऱ्याचाही भयान सरकाप झाला ही सखू सहा महिन्यांपूर्वी रात्रीच्या अंधारात तलावावर पाणी भाषायला गेली होती अन् नंतर त्या परत आलीच नाही. सकाळी तलावात त्या न असलेले तिचे शेत हवांग दिमल गावच्या काही लोकांनी 'ही आत्महत्या आहे' असे म्हटले, तर काहीजण म्हणाले की, 'ती शेवाळावरून घसरून पाण्यात बुडाली असावी.'

मालतीचा नवरा थरथरत म्हणाला "म्हणजे काय सबू भूत अननी ?"

यस काय कशील ती ? क्षास्वात लिहिलेलं आहे की, पुर्वकडे असणाऱ्या गलावात बुडून मरणाची नखीच भूत बनले " असे बोगून महकाली वळूनही न पहाता तिच्या भ्रामरा बालवुडाला

अन्विकाने 'मालतीला भूतानं पळ दल आहे' असे म्हणल्याबद्दल मालती तिच्या नवऱ्याला थप थप थप

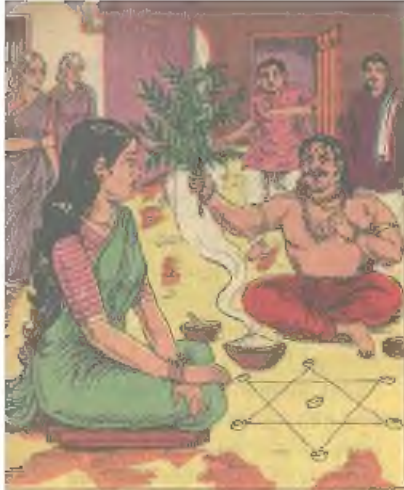
२ सर्व ऐकल्यानंतर गावचा एक सांस्तर मान्यवाने मालतीच्या नवऱ्याला सल्ला दिला "भूत अन् वैद्यांच्या विचित्र गोष्टीकर वश्यास नका देवू त्यात खरं असे काहीच नसतं तिला हीन्ही वेळा नीट जेवासायना घाला अन् पुढा थोड्याच दिवसात हिडकिल आमेन ली "

पण हा सल्ला कोणताच पटला नाही एका नातेवाईकाने सांगितले, "आंजनेयाचं मन घेतलं की पिशाचीक विरसक कोस दूर

पळून जाईल मन एका दिवशी रात्री घरासमोर कठपुतळ्यांचा खेळ करतला गेला तो रामायणावर आधारित होता, थोडा वेळ खेळ राहिल्यानंतर आंजनेयाचा भ्रम सुरू होण्यापूर्वीच मालती घरात तिच्या दोला दिसली एक शेकाच्याला बोलावण्यात आले, त्याने आपली भाकड तीन तास नाचवली अजारी मालती त्याचा खेळ पहात खूप हसली तिचे हसण पाहून लोक म्हणामे, "ही मालती नव्हे, तिच्यातलं भूत हसतं आहे "

नंतर मालतीचा एक शुभचिंतक आणि तिचा नवरा असे दोघं महंकालीला भेटायला त्याच्या हापटीत गेले, 'मालतीका कोणी अणाय करू शकेल तर तो महंकालीच' असा त्यांना विश्वास वाटत होता, त्यांना पहाताच महंकाली म्हणाला, "एक ना एक दिवस तुम्ही माझ्याकडे येणार, हे माहीत होतं मला

तुम्ही आला तसता, तर आता मोच देणार होतो. इतका सोडा मी मान्विक गावात असून जगती होळ्यातमोर पिशाचच कोणाला मतावत असो, तर दापेक्षा मला अधिक अपमानकारक ते दुसरं काय ?”

“काली, बाह्यांच्या वेळाने हनुमा- ताला भिऊन याशीं दापको पळून गेलो नाही.” बालवोच्या तबक्याने काढही व्यक्त केली.

“इतक्या लहान चावतीत हनुमानाच वाच घेणं बरं म्हणं. तो पिशाचावर आपल्या शक्तीचा प्रयोग करतो, आपली क्षमता वळवून त्यांना दूर पळवतो. पण आपल्या गावच्या डकीण सख्खर तसा प्रयोग कसा करील ? तुमच्या अज्ञानाची तर हद्दच !” असे म्हणून बांधावर एक

थैलो लटकवून महकाली त्यांच्या मागे- माग चालू लागला.

धरी पोचताच मान्विक ओरजोरात मध्य पडू लागला. थैलीतून त्याने तळव, कुंकू आणि तिनं काढली, जमिनीवर नमस्तीशी रांगोळी काढली, पाट मांडून त्यावर सालतीला बसवले, अन् नंतर लोकांना अनावकलनीय असे कसलेसे मध्य म्हणू लागला, निंब कापून त्याची छकल सालतीच्या छोऱ्यावरून त्याने एकडे-तिकडे फेंकली आणि निंबाच्या इहाळ्या पेऊन तो सालतीच्या छोऱ्यावर आणि पाठीवर माफ लावला.

आपल्या ताईच्या तळेतोचो खबर मिळून बहरात शिकवारा मालतीचा भाऊ अर्जुन नेमका त्याच वेळी तिचा भेटायला आला आणि हे सारे कांड पाहून ‘वांवा, घोंबा’ असे ओरवू लागला.

अर्जुनच्या ओरड्याने धावरलेल्या गहनजनीने निंबाच्या इहाळ्या साती टाकल्या अन् त्याच्याकडे सुरकावून पहात म्हणाला, “शस्त्रचं शिक्षण तरेणांना विवडवतं, याकंच हे अदाहरण ! ठीक आहे, मी पुन्हा भुछा पाच वेळी येईन” नंतर मालतीच्या नेत्र्याला तो म्हणाला, “उद्या रक्षणा पाठवतात जगती काळी-कुळकुळीत कोंबडी पाठवणाला विसरू नकोस. एवढी पीस कुंटे फोडर जरूर राहिले.” थैलो खांद्यावर टाकून तो निघून गेला. तो गेल्यावर अर्जुनने मागील इतिहात मेहुण्याला नीट विचारून घेतली. गांधातली सख्खू भूत वतून मालतीला सतावत असल्याची मोह गावकऱ्यांनी त्याला सांगितली. त्या रात्री महकाली पुन्हा आला, त्याने आपल्याबरोबर

कडुनिंबाच्या मोठाल्या इहाळ्याही आपल्या हाता, आप्याबरोबर थैलीतलं सगळं साहित्य बगिनीवर ओतत तो ओराने म्हणू लागला, “सद्धताई ये ! राख बनलेली सख्खू, निघून जा झुग ! माझी लाडकी सख्खू, मालतीला सोडून दे वार !” असे बोलत तो मालतीला इहाळ्यांनी मालही होता.

दुसऱ्याच क्षणी अर्जुनाने वेगाने तथे प्रवेश केला. त्याच्या दोन्ही हातात चिंचेचे मोठे फोफ होते. तो जुड्या सरत म्हणाला, “अरे काली, तू ज्या भूत-पिशाच्यांना बोखत आहेस, त्यातूनं नव्हे मी ! मी आहे अम्मा ! सख्खू नाही बहीण आहे. ती तलावात बुडत असतांना मू मजेंत पहात होतास, ते पाहिलेय मी ! सख्खू आता तुझ्या झोपडीला आग लावायला गेलीय, पहाटेचा तारा निघायच्या आधी तू गाव सोडून पळाला नाहीस, तर या चिंचेच्या जळत्या लाकडांनी तुला आजून खाऊन टाकीन जप !”

अर्जुनचं हे बोलणं ऐवून महकाली थरथर कापू लागला आणि दाराकडे सरकत म्हणू लागला, “तमस्कार अंजे, तमस्कार ! माफ कर मला !” अन् तो बाहेर पळत सुटला !

त्याला थांबवून चिंचेच्या फोफांनी अर्जुनला चांगले वडवले, अन् पाठलाग करून त्याला पळवून लावले.

तिथे हजार असणाऱ्यांना बाधचर्य वाटलं. त्यांना हा प्रकार समजूनच नाही. हमनेच्या अर्जुनने परत वेऊन पाणी प्यायलं आणि तो आपल्या लाईजबळ बसला, त्याच्या मेहुण्याने निचारलं, “अरे अर्जुन, सख्खूबरोबर तिची बहीण अवाही भूत बनली की काय ? तिन तुला का मपाटलं सांग बरं ?”

“बाजोबा ! विभवस ठेवणारे मूर्ख बसतील ना, तर मेलेले सर्वजण भूतच बनतात. घरातलं इतकं सारं काम माझ्या वाईला निभेनास झालं, शिवाय नीट आहार न घेतल्याने ती आजारी पडली. अक्षतपणानं रोग झाला तिला, आपल्या थोरल्याचं लक्ष करून घरात मदतीचा सून आणा आता. ती पाहिल सारी कामं, मी वाईला अद्याव बहरात पेऊन जारो. चांगले वैद्य आहेत तिचे. एका महिन्यात टुणटुणात होऊन येईल ती इथे परत !”

“हं ! तू अन् तुझी ताई ! करा हवं ते आता !” प्रेमानं मसलीचा तवरा म्हणाला.

प्रगल्भशास्त्रीचे पंचांग

रूप जुनी गोष्ट जमीनदार भूपती राव बहादुरने आपल्या पुढाच्या राज्याभिषेकाची घोषणा केली. हा अनुभव चार दिवस चालला. शेटी मिळवण्याच्या आशेने कित्येक कवि, पंडीत, पुरोहित, कलाकार इ. सहकुटुंब तेथे आले.

जमीनदाराने त्यांच्या-त्यांच्या योग्यतेप्रमाणे व प्रसिद्धीप्रमाणे एक यादी बनवली व कोणालाही न सोडता सर्वांचा योग्य प्रकारे आदर-सत्कार केला, परन्तु पुरोहितांची यादी एसिड झाल्यावर पवनपुरच्या प्रगल्भशास्त्रीला सभे वाटले की, आपले नाव यादीत दाखल केलेच गेले नसावे, आपल्याला वास्तविक रूपच पुरस्कार मिळायला हवेत! मनातल्या मनात त्याला याचा राग येऊ लागला.

त्याने नाव घोषित झाले, तेव्हा पुढारजावनळ जावून त्याने मिळणारी चार

सपथे दक्षिणा हाती घेतली व युवराजाला म्हटले, “महाराज, आपण मला काही भेट द्यावी, म्हणून काही मी इथे चार दिवस वाट पाहत राहिलेले नाही! आपल्याच गावात पंचांग घेऊन तिथी, वार, नक्षत्रे सांगत फिरलो, तर मला यापेक्षाही अधिक दक्षिणा मिळेल. वाईट वाटून घेऊ नका, पण आपल्याच एका गावचा पुरोहित म्हणून आपण जी दक्षिणा दिलीत, ती मी आपणालाच भेट म्हणून देत आहे. - शतायु व्हा!” बाब्रिवाचि देत त्याने रक्कम युवराजाच्या हातावर ठेवली!

तेथे हजार असण्याच्या सर्वांना प्रगल्भ-शास्त्रीच्या सर्वांचा राग आला. परन्तु जमीनदार शान्तपणे म्हणाला, “जमीनदार हा नदीसारखा अहंता. नदी ज्याप्रमाणे प्रत्येकाला त्याने आणलेल्या पात्राच्या प्रमाणात पाणी देते, त्याप्रमाणेच आम्ही

एकलेल्या पत्तेकाच्या योग्यतेच्या आधारे दक्षिणा दिली. आपणाला वाहून मोठी भेट मिळायला हवी असा दावा असेल तर ती व्यक्त करायची ही गढरा गप्ते. पाणी कमी समजून ते कोणी परस नदीत ओढले. तर नदीच काय नुकसान? काही अंधो, पण आपली ही वर्तणूक कल्पित अनुचित व अक्षम्य आहे.”

अन्ता प्रगल्भशास्त्री लज्जित आसा व सर्वाक्षम त्याने क्षमा मागितली. जमीनदारानेही त्याची परीक्षा घेवून, योस्य उचून त्याचा कुचित आदर-सत्कार केला. राज्याभिषेक समारंभ संपल्यावर शास्त्री पवनपुरला परतला.

गरिष्ठ शास्त्रीज्वाली वृक केलां अवली, तरी युवराजाला दक्षिणा परत करून त्याने शेडेच माहम केले याचे सर्वांना कौतुक वाटले. सर्वजण त्याची प्रशंसा करू लागले, तो गावचा

एक प्रमुख व्यक्ति मानला जाऊ लागला. पण त्यामुळे त्याचा सर्ब अधिकच वाढला व जमीनदाराचा शिक्कार करून त्याच्याकडून जावरसत्कार करून घेऊन आपण कृतकृत्य झालो असे तो मानू लागला.

त्या दिवसापासून गरीब-धीमंत फरक न करता सर्वांकडून सारबीच दक्षिणा घेऊ लागला, लग्न असो वा कुटले व्रत असो, जास्त रक्कम ओपटू लागला. आपण पुरोहित असून आपल्या काही मर्यादा आहेत, हे ही तो विसरला.

अशातच पवनपुरमधल्याच कवि जानन्यच्या पित्याचे देहवसान झाले. जानन्य जमीनदाराचा दरबारी कवि असल्याने जकराच्या दिवसाच्या कर्मकांडासाठी स्वतः जमीनदार तेथे आला.

कार्य समाप्तोत्तर जानन्यच्या चिंतछस्त चेहऱ्याकडे पाहत तो म्हणाला, “पंडीत

आहात आपण. ज्ञानी माहात्म्य! पित्याचा अभाव असून वेपार नाही, तरीही आपण इतकं बुद्धी होणं करू नये!" जमनदराने म्हणाला, "प्रभू, माझ्या पित्याने मोठ्या कामाने हे घर अंधं केले; म्हणूनच मी त्यांना इथेच अखेर पर्यंत ठेवून सेवा केली, पण त्यांच्या मृत्युसमयी मलाच चांगले नमत्याने आली बुवाई म्हणून असं की, चार महिने आम्ही या घरात राहू नये. 'जे घर कटानं आंधलं त्यात या बच्चाबाईत नशाखांच्या प्रभावामुळे मरामबाही माणसाला हक नसावा' या विचाराने जिवित आहो मी."

प्रेमाने त्याच्याकडे पाहून जमनदाराने प्रमत्तशास्त्री व गावच्या काही प्रमुखांची एकत्र सभा बोलावली. तां म्हणाला, "मला तुम्हा लोकांची मदत हवीय, वास्तुशास्त्राच्या दृष्टीनं आनंदचं घर ठीकच आहे. मला काही विवस इथे रहायचंय, इथे येथून मला मन शांती मिळालीय, माझ्यातली अशांती वन अतुषी नाहीशी झालीय." मंतर तो शास्त्रीबुवांना म्हणाला, "क्षमण आनंदला इयं रहायला मलाई केत्याचं ऐकलंय, आला बाही वैकन्यिक अणाय असेल तर सांगा ना!"

प्रमत्तशास्त्री बोलला, "शास, आचार आणि राधदाय आदिचं मूलकारक अपस्तम गुनी कोहेज. 'देशकाल स्थितीप्रमाणे वा सर्वात आपण बदल करू शकतो' हे त्यांचे म्हणणे आम्हाला मान्य आहे. कवि आनंदने मुदकशांत केला, तर घराचा दोष नाहीता होईल अन् ते रहाण्यायोग्य वनेल."

हसन-हसन त्याच्याकडे पाहून जमनदाराने त्याच्याकरवीच मुदकशांत केला व परतल्यापूर्वी तो प्रमत्तशास्त्रीला म्हणाला, "आपल्या गौरीपित्तानल काही अलायरीक अन् आश्रच्या वाढत्या पद्धतीविषय असेल, तर त्यातून सुटका होईल अशा मार्गाचा आपल्या पंचांगात प्रवेश करा, त्याचं सटीकरणही या, तसे केवळ, तर मी आपला मीठ्या प्रमाणावर सत्कार करून पुरस्कार देईन."

अशा प्रकारे कवि आनंदला घर सोडावे लागले नाही. प्रमत्तशास्त्रीने वन पेटिला बरोबर दीर्घ चर्चा करून शुभ-अशुभ कार्यंमधे सोप्या परिवर्तनाला आपल्या पंचांगात स्थान दिले. जमनदारानेही आपल्या म्हणण्याप्रमाणे त्याचा उत्तम सत्कार केला.

समस्या

भूपेन्द्र कुबेरपूरचा मोठा प्रसिद्ध कापड-व्यापारी होता, त्याची पत्नी विमला खऱ्या अर्थाने धर्मपत्नी होती. त्यांची मुलगी लक्ष्मी हिचा विवाह शेजारगावचा धान्य-व्यापारी नीताराम याच्या मुलाशी सौद्या घाट्यामाटाने झाला.

या विवाहानंतर भूपेन्द्रने व्यापार आपला पुत्र राधेश्याम याच्या हकाली केला. लक्ष्मीही आपल्या मासरी तुळाने नान्द लागली. राधेश्याम व्यापारात लक्ष केन्द्रित करून तो वशास्त्रीपणे चालवू लागला. अशा प्रकारे भूपेन्द्र आपल्या जबाबदारीतून मुक्त झाला, जायत्यात प्रशस्ती झाला.

भूपेन्द्र अशाप्रकारे निश्चित झाला होता. आता त्याने आरामात हातवर हात ठेवून उगायला हवे होते. पण तो अलट दु:खी होता. चिंताग्रस्त अवस्थेत तो एका खोलीत बसून राहू लागला.

हळुहळू त्याची भूक मर्यादली. सो वेळेवर डेवेनासा झाला. रात्री न झोपता तो काहीवाही बडबडत राही. बायको किंवा मुलगा त्याच्याशी काही बोलू लागले तर तो त्यांच्यावर चिडे. त्याची अवस्था पाहून विमला पाचरून गेली. बोलावलेल्या सर्व वैद्यांनी त्याला तपासून त्याला कसवाही रोग कोरें नसल्याची व्हाही दिनी. त्याला एकाद्या भुताने पछाडले असावे अशा शिकेने विमाने मांत्रिकही बोलावले, त्यांना मंत्र-तंत्र करून त्याला तडित, गंडिरे इ. बोंघले, पण काहीच फायदा होईना.

आपल्या तीर्थयात्रा भुरकून भूपेन्द्रचा व्याही रतत हा एकदा सहज त्याला भेटायला आला. त्याला पहानाच विमला रडत म्हणाली, "पहाना, हल्ली तुमच्या व्यवहारांची तब्येत पार बिघडून गेली आहे. मला तर ते जुने दिवसच वर होते असं वाटू लागलंय.

आम्ही या गावात नव्यानं आलो, तेव्हा ते कापडाचे तागे डोक्यावर घेऊन रस्त्यावरून फिरून कापड निघत असत. एका तहानद्या घरात आम्ही आह्याने रहात असू. मिळकत कमी पवली तरी आम्ही संतुष्ट असू. पुढे भाष्यानं हात दिला. कापडाचं दुकान बुघडलं त्यांनी. खूप कमाई केली, आता मुलाचं व्यापार सभाळलाय अन् चांगली प्रगतीही केलीय. मुलगा तुमच्याकडे सुखी आहे. खरं तर आता कसलो समस्याच नाहीय त्यांच्यापुढे! कसली कमतरता नाहीय." अशा प्रकारे विमलाने सारी परिस्थिती व्याख्याना स्वरुप सांगितली.

रतननेही विहिणांचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकून म्हटले, "तुम्ही चिन्ता नका कर. धोर सोडू नका. मध्या तुमचं ग्रहमानच ठीक

नसावं. पण माझी बावी आहे की तबकरच सर्व काही ठीक होईल." नंतर भूपेन्द्रशी थोडे बोलून तो आपल्या गावी निघून गेला.

धागतर पंधरा दिवसही सोटले नाहीत; थोच एक विवस आपली मुलगी नवमी, रवा रडत भाहेरघरी एवेश करत असलेली विमलाला दिसली.

पटकण पुढे होत, "काय झालं ब्रौडा? काही न कळवताच अचानक आलीस? काय झालं घाय तर खरं? आपलं मासर सोडण्या सोरणी काय बूक घडली तुझ्या हातून?" असे विचारत भाईने लेकीला जवळ घेतले.

"काय सांगू आई! तुझ्या जावयाला व्यापारात मोठी खोट बसली! कर्जदारांच्या दबावामुळे घरातून निघून आहून ते बैरागी बनलेत! परत कधी घरी येणार नाही, असं लिहून ठेवून निघून गेले ते." असे सांगत लक्ष्मी रडून रडू लागली.

बोलीत बसलेल्या भूपेन्द्रने हा सगळा संवाद ऐकला आणि रंगाने धरकून बाहेर येऊन तो गरजू लागला, "तुझा सासर काय हातावर हात ठेवून बसून राह्यामाय की काय? तों काय म्हणतोय शेवटी?"

"काय सांगू बाबा तुम्हाला तरी? ते म्हणतायत की, मी तुझ्या बापाला तोंड दाखवायच्या लायकीचा राहिलो नाही! त्या दिवसापासून बापला खोलीत तोंड खपवून बसलेत ते! बाहेरच येत नाहीत." असे सांगत ती जास्तच रडू लागली.

"रडू नको लक्ष्मी! घरात जा, तुझ्या नवऱ्याला धुवून आणायचं माझ्याकडे जालेलं!" असे म्हणून भाइयाची गाडी घेऊन

भूपेन्द्र व्याख्याच्या गावी जायला निघाला.

रतनच्या घरी पोचताच त्याचे नाव घेऊन भूपेन्द्र ओरडू लागला. खोली-बाहेर गेलेल्या व्याख्याकडे तो पाहतच राहिला. "लक्ष्मीनं सांगितलं सारी करतून तुमची! पुढे जे करायला हवं, ते विमलनं कांबळं ओढून नुसते पडून काय रहाता खोलीत? अशाचं काम होईल का? चला दोघं मिळून शोधूया त्याला!" असे म्हणून रतनला बरोबर घेऊन तो जावयाच्या शोधातला निघाला.

जवळपासच्या गावांतून जितके आश्रम, यठ वगैरे होते, तितक्या सगळीकडे त्यांनी शोध घेतला. शेवटी बैरागी बनलेला जावई त्याला एका मठात सापडला.

रतन आपल्या मुलाला काही बोलणार, इतक्यात मध्ये दसल देत भूपेन्द्र जावयाला म्हणाला, "आश्रम, यठ या जागा भक्त लोकांसाठी असतात; व्यापारात सर्वस्व नमावलेल्यांसाठी नव्हेत! व्यापारात नफा-नुकसान होणं नैसर्गिकच असतं; म्हणून काय कोणी घरदार, नायको सर्व सोडून पळून जातं! पुन्हा धान्य खरीदून व्यापार सुरू करा. जे घन पाहिजे, ते देतो मी! कर्ज

समजा हवं तर!" असे संमजवून त्या बापलेकांना भूपेन्द्र आपल्या घरी घेऊन आला.

बैराग्याच्या बेशात का होईना, पण परत भासलेल्या आपल्या नवऱ्याला पाहून लक्ष्मी फारच खुश झाली. भूपेन्द्रने जावई व मुलीला नवीन वस्त्रे दिली अन् रतनच्या हातावर रोख पंचवीस हजार ठेवत तो म्हणाला, "व्याहीबुवा, हे घन घेऊन आपल्या मुलाला पुन्हा व्यापार सुरू करून द्या. तुम्हीही गप्प राहू नका, माझ्या जावयाला मार्गदर्शन करत रहा. त्याला एक यशस्वी व्यापारी बनवा, जेवून तो कदा आढे व्यापारात असं वाढतंय मला."

हसत हसत रक्तम भूपेन्द्रला परत करत रतन म्हणाला, "माझ्या मुलाचं व्यापारात नुकसान वगैरे मुळीच झालेलं नाहीय. तुम्ही मुलाला व्यापार सोपवल्यानंतर चिंतेत दिसू लागलात, शब्दाशब्दावर चिडू लागलात. तुमची जायको बिचारी घाबरून गेली. तुमच्यालं बदल घडवून आणण्यासाठी आम्ही तिघांनी मिळून हे नाटक केलं आणि त्यात यशस्वीही झालो बघा!"

